

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

M. BEZA

O VIAȚĂ

— ROMAN —

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co. Societate anonimă

1921

PREȚUL LEI 7.50

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

I. BEZA

O VIAȚĂ

— ROMAN —

BCU Cluj-Napoca
RBCFG201700197

Muzeul Digital al Romanului Românesc
#evistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

177533

859-31(Reza, M.)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O VIAȚĂ

I.

Lumea din vecini se mirase de oprirea unei trăsuri la Beca — ceeace nu cam era obicinuit. Eșiră dinlăuntru Pasia, frații ei, și o femee trecută în vârstă, pe care nu o văzuseră altădată.

— O fi bunica lor...

— Desigur, bunica, își ziseră vecinii, amintindu-și, că aflaseră ceva despre sosirea acestei bătrâne.

Se uitară atunci mai stăruitor la dânsa; dar nu avură timp; căci nepoții o luară degrabă în casă. Și, cum o duceau de amândouă brațele pe scară, câteva clipe răsunară și râsetele lor.

— Mai auzim și puțină veselie, că de când le-a murit mama...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Parcă mai înainte... Zi că aşa li-i firea, nu le place să se amestece, să petreacă. Altminteri, buni oameni.

— Pricina e şi procesul: bani mulţi la mijloc, încurcături, aşteptări nesigure... Ce vrei, s'o fi gândind şi ei.

— Oricât, dar şi aşa... Unul vine, altul pleacă, fără să le simţi paşii, tot preocupaţi. Cum i-am văzut mai adineaori, că ies câteşitrei împreună, zâmbindu-şi: «A ha, mi-am zis, e ceva, să ştii că se duc la gară pentru bunica...».

Pe când la vecini se urma astfel vorba, ei deschiseră poarta de sus şi, trecând pe un coridor strâmt în salon, tăcură. Bătrâna, cât ce dâdu cu ochii de un portret aninat pe zid, între două fâşii negre de zăbranic, începu să clatine din cap:

«Tană, Tană! am venit eu la voi, dar tu nu eşti, pe tine nu te găsesc, fata mea...».

Obosită peste samă, de cale, uluită şi de mulţimea impresiilor noui. felurite, glasul ei deabia se lămurea ca un vaier slab de aiurare. Amândoi Beca, miraţi ei-înşii, stătură dinainte-i o vreme, neştiind ce să zică. Sora lor anevoie îşi ţinea plânsul. Incet pe urmă, cu vorbe de mângâiere, o aşezară jos pe un mindir; ea lăsâsdu-li-se în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voie, pe când ochii, din cari câte o lacrimă luneca rar, se uitau nedumeriți la unul și la altul. Zise într'un timp:

«Cine credea, cine credea vreodată — să ajung eu la vârsta mea până aci... Și de n'ați fi venit, de nu m'ați fi întâmpinat voi, cum v'aș fi putut recunoaște?! Că voi ați crescut bărbați mari acuma, iar tu, draga mea, te-ai făcut de măritat; numai Tana ce nu este...».

Se opri deodată, pătrunsă de ceva. Fiică-sa arăta schimbată în portret. Părul dat în sus îi lungea oarecum fața cu trăsături hotărâte, ar fi părut chiar aspre, de n'ar fi fost îmblânzite de privire: licăriri ca de lacrămi întârziaseră colo în ochi, spunând — ceeace n'ar fi putut spune buzele închise pe veci — de un gând, de o mare dorință neîmplinită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

II.

In fundul unui obor, spre care dau mai multe case, era intrarea la Beca. Ţineau catul întâi dintr'o înaltă clădire, unde şi înainte de moartea Tanei locuiseră, foarte retraşi, având puţine legături cu lumea. Un văr, Mihu a lui Şodi, mergea din când în când, să-i vadă; şi el însă cu o teamă sfioasă de a nu le strica liniştea. Intra pe curtea largă, în care un puţ la mijloc stârnea ceva mişcare, urca încet scara de piatră şi sus dinaintea porţii sta puţin codindu-se; apoi când apăsa clopoţelul, o vreme îl auzea răsunând cu lungi sbârnâituri, prin odăi şi coridoare, ca într'un loc pustiu. Înăuntru, rar îi găsea pe toţi împreună. Il primea deobiceiu Pasia:

«Tu eşti, Mihu? Bună ziua!» făcea dânsa cu vocea de o stranie profunzime. «Şezi, Mihu».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și vorbind, se întindeau pauze mari, pline de amintirea celei duse. Cadrul din perete n'o lăsa parcă să se piardă cu totul în veșnicie, însufleția fiece lucru cu duhul ei; o simțeau colo pe Tana, cu întreg trecutul, cu întreaga tristețe solemnă a cuprinsurilor unde morții continuă să dăinuiască. Pe încetul gândurile se înturnau dela ea și către satul din care se răzniseră, către cei rămași într'însul, către maica bătrână a răposatei, încât se pomenea grăind Pasia:

— Am primit carte...

— Dela Doda? Și ce spune?

— Ia, de una de alta, îți trimite și ție sănătate; și ce să mai spue, doar că ne dorește și ne așteaptă mereu».

De mult îi ruga Doda să meargă până ce nu închide ochii. Ei, nu că n'ar fi voit, dar — afară că se găseau prinși într'un proces —, drumurile spre satul de munte erau primejdioase pentru niște oameni cu avere. Năzuiau la timpuri mai prielnice, însă an de an alte piedici se iveau. La urmă, fiindu-le cu neputință, au chemat-o pe Doda la dânșii. A fost greu, scrisori multe au trebuit ca s'o înduplece; și după aceea a trecut iarăși vreme la mijloc, până să-și hotărască data

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plecării. De atunci săptămâni întregi numai despre asta vorbeau:

«Azi a pornit Doda, mâine ajunge 'n Sărună, unde stă câtva, iar pe Sâmbătă...».

Numărau astfel zilele. Şi ce bucurie plină de uimire când o văzură, când o aduseră cu trăsura dela gară! Trecută de şaizeci de ani, Doda — cu numele-i adevărat Mia Cotadin, se ţinea bine. Scundă, într'o scurteică de postav, cu năframa neagră lăsând două şuviţe din părul cărut pe tâmple, obrazul ei, deşi slăbuţ, cu numeroase creţuri, era încă rumân de sănătate şi ochii umeziţi de lacrimile bătrâneţii, nu-şi pierduseră încă vioiciunea. După emoţiile dintâi ale întâlnirii cu nepoţii şi nepoată-sa, după durerea ce-i trezise portretul aceleia pe care n'a fost s'o mai vadă, păru că se linişteşte; totuşi multe zile păstra în privire, în mişcări, ceva de copil zăpăcit. Se ciudea în sine-şi, fără a-şi lua bine seama: cum ajunse până aci? Şi ce călătorie fu aceasta? Impresiile o năpădeau: trenul întâiaoară văzut, care se purta şuierând în lume; copacii şi câmpiile ce fugeau de amândouă părţile în goana lui; trecerea deasupra punţilor sunătoare şi prin tuneluri negre; pe urmă sosirea târziu în sgomotul unei staţii mari. O întâmpi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nară niște rude, cari la întrebarea-i mirată, că unde se află, prinseră a râde:

«Nu-ți fie teamă, Mie; nu te-om lăsa noi să te pierzi. Aici suntem în Sărună».

Ea repetă acest nume, în care tremura un ecou dureros de amintiri, și domol, cu graiul plâns, când intrau în oraș, îi rugă:

— Așa să vă ajute Dumnezeu, să mă duceți și la Vicea, măcar unde a stat să văd.

— Bine, Mie, dacă ții...

A doua zi, străbătând prin larma unui bazar, unde mulțimea forfotea în fel și fel de strae și unde bărăci cu umbrare de pânză erau întinse, o luară pe niște cotituri sub cafasuri de o parte și de alta. In tăcerea cu soare cald abia câte un trecător se ivea. Inainte merseră, ea întrebând dacă este încă mult; dădură în străzi mai umblate, și lângă zidurile unei biserici albe, cu două clopotnițe, se opriră. «Iacă asta!» îi ziseră, arătând o casă la dreapta. In colțul unei ulicioare se afla; dedesubt brutărie, ținută cândva de soțul Vicei. Persiane date în laturi, sus, lăsau în vază fereștile cu perdele, în fața cărora stau mixandre și busuioc tânăr — semne că altă lume își ducea viața înăuntru. Indelung și pierdută se uită Mia: acolo trăise ani mulți soru-sa; atât ea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cât şi soţu-i se călătoriseră pe totdeauna fără nici o urmă după dânşii...

De aci încolo toate se învălmăşeau: marea cu întinderea nepotolită, năvile în rătăcire, lumina ceea colorată învârtindu-se pe ape, minaretele de pe cari se cântau rugăciuni, şi celelalte câte ochilor ce le văd întâi apar nişte adevărate minuni. Şi era ciudat, că lucruri neînsemnate, încă mărunte de tot, răsăreau mai limpezi din atâtea impresii: vaporul într'o dimineaţă luneca foarte aproape de ţărm, încât se vedeau oameni trecând la margine; un câne lătrase pe mare dintr'un caic; cineva în tren cânta din vioară aşa de frumos: «liih, parcă îngeri, îngeri coborau».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

III.

Mia Cotadin nu eșise până atunci în lume, și traiul ei se lega mai ales de casa părintească — o clădire de piatră, cu poarta mare.

Fusese întemeiată odată cu satul, în locul căruia erau odinioară numai păduri necălcate. Un cârd de bejenari descălecaseră aci în vremuri grele și, tăind copacii, își ridicaseră câteva sălașuri jur-împrejurul unui medean ce avea să fie vatra satului. Alții urmară și casele treptat se grămădiră alături, trainic zidite, cu firizi de meterezuri, pe o întindere piezișă de munte, rămânând în două părți neatins codrul des, cu poeni ascunse, cu izvoare înecate sub verigi, sub ierburi, sub frunzișuri în bolți, de unde nu dispăruseră cu totul și nimfele vechimii. Jos poalele bogate se deschideau printr'un bogaz în largul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câmpiei Saraghiol străbătută de șleahuri. Călători veniți dintr'acolo se opriau uneori mirați fața de acele adăposturi cuibărite pe înălțime, în deosebi noaptea, când luminile aprinse tremurau laolaltă cu stelele; și dacă se îndreptau spre Custur ori Hrupiște, orașe de samă, cari atrăgeau la iarmaroace mulțime de tot soiul, aveau să treacă chiar prin lăuntrul satului.

Pe acest drum, la întretăerea sa cu medeanul, se afla și casa Miei Cotadin—dedesubt cu o dughiană, în care stau frumos rânduite în rafturi: atlazuri, canavață, madapolanuri, catifele de multe culori, topuri de cutnie, șaluri moi, muselinuri și alte stofe cu trecere în acea vreme. Din prăvălie pe o ușă mică se intra în tinda casei, pardosită cu lespezi; o scară de lemn masiv ducea în cerdac. Înțelegeai dintr'o privire, că e locuință de negustori aleși: colo războiul, pieptenii, vârtelnița — în zilele de nelucru sub un brocard; la stânga o încăpere, unde pe un chilim în perete atârnau arme; la dreapta printr'un fel de prispă ridicată puțin și cu baluștri frumos încrustați dai în odaea bună. Aci tot lucruri de preț: oglinzi de Veneția, o lacră de nuc bogat înflorită, deasupra vetrei două sfeșnice de argint, pe masă o tavă cu întreg tacâmul de cristal, strălucind sub un hobot fin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Asta fuse un dar de nuntă, şi câte amintiri nu deştepta! Petre a lui Cotadin, un taxidar odată, venise din Furca şi, nimerindu-se de sărbătoare, merse la joc, unde trase luarea-aminte prin îmbrăcămintea-i deosebită: fermenea cu mâneci aruncate slobod înapoi, cioareci albi, la brâu seleaf cu pistoale; dar nu arăta om aspru. Faţa-i bălană, deşi neregulată, avea un zâmbet care plăcea. Intre celelalte fete din horă, Mia simţi ochii lui ţintind-o mai lung, mai stăruitor: înţelese la urmă şi cu o nerăbdare chinuită aşteptă ziua, când sosiră dela Cotadin s'o ceară; şi nunta urmă în scurtă vreme. După moartea părintelui Miei, nefiind alt moştenitor de parte bărbătească, prăvălia trecu în sama lui Cotadin, care se vădi foarte dibaciu. Ades el eşia în satele dimprejur pentru strângerea de veresii, iar de câteva ori pe an - cum era şi obiceiul înaintaşilor săi —, pleca în străinătăţii, ca să aducă mărfuri noui. Astfel Mia rămânea dintr'un timp numai cu Tana, ale cărei veselii şi treapăd îi umpleau totuşi casa. Când şi când se alătura de maică-sa şi cu amândouă braţele pe după gâtul ei:

— Unde-i tata?

— Unde şă fie, draga mea... la stai puţin — acum o fi în Biligrad, după trei săptămâni se întoarce.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi sărutând-o, privind-o cu nesaţ în ochi, Mia uită de griji şi din viitorul ascuns prindeau să-i răsară atâtea nădejdi luminoase: cum avea să crească Tana şi avea s'o mărite cu un tânăr de ispravă, şi parcă se vedea umblându-i alături prin sat, mândră de aşa ginere, şi pe urmă cum avea s'o bucure Dumnezeu şi cu nepoţi. Aceste gânduri dau sbor mai repede clipelor şi aduceau pe nesimţite noaptea. Atunci, după ce culca pe Tana, îşi lua în mână ceva de împletit şi se aşeza de o parte în iatac, ale cărui ferești descopereau parte din medean, cu platanul vechiu umbrind o fântână de piatră.

In liniştea mare şi deosebită a înălţimilor suea până la Mia curgerea fântânii, punând ca un ritm vesel sau trist, după împrejurări, gândurilor sale, ori se auzea ropotul şi talanga vreunei caravane pe drum. Uneori aceste svonuri ale nopţii se pierdeau într'un freamăt puternic: codrii din preajmă ridicau vuete, cari se lăsau năprasnic deasupra satului, încât Mia tresărea înfricoşată; se apropia de ungherul cu icoane şi sub lumina candelei prindea să murmure cuvinte de rugă pentru soţul dus. Şi până-ce să adoarmă apoi, câte năluciri, câte poveşti bântuite de făpturi legendare ce ar fi locuit prin văi şi desişuri, câte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

isprăvi fioroase de pe drumuri nu-i scotea întunericul! Mai cu seamă o întâmplare din trecut, prin rostul dureros ce avuse în viața sa, i se trezea necontenit în amintire.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IV.

Fuse aşa într'o vară. După miezul nopţii străbătură de peste colnici undeva numeroase impuşcături. Petre Cotadin sări drept în picioare, şi din ferești în ferești se auziră prin sat voci tulburi, întrebându-se dacă nu-i vre-o primejdie; ci larma curând pieri. Ziua următoare, o joi de târg, se revărsă în mijlocul unei apăsătoare neliniști — prelungirea spaimei de peste noapte. Când lumea nehotărâtă începu totuşi a se mişca în medean printre cai şi mărfuri la, Cotadin în cerdac, unde Mia se apucase de lucru împreună cu soru-sa, veniră Tasa şi Lena, pe urmă şi Despa lui Prita, o femee ca de cincizeci de ani, cam vorbăreață, însă fără de răutate. Aceasta zise din capul scării:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Bine de voi, sor, că aveți bărbat în casă; mie încă mi se bate inima».

Mia conteni scurt din roata de tors şi cu firul între degete:

— S'a aflat ceva?

— Da, trei omorâți... negustori din Goreanzi.

— Unde?

— Aproape de Chiatra-cu-Sulă, în stânga...

— Și hoții?

— Nici o veste, numai urme de sânge la intrarea în pădure; unul a fost rănit pe semne, și l-au dus cu dânşii.

Mia rosti pe gânduri, caşicum şi-ar fi vorbit sie-şi:

— Atâtea călcări dela un timp... Cine să fie?

— Hm, făcu Lena, cine altul, de n'o îi chiar Gruiu...

— Gruiu?!»

Stătură o clipă. Deodată cu vocea întretăiată, aproape să dea în lacrămi, zise Vicea, care tăcuse până aci:

«Nu, el nu jăfueşte... nu ucide oameni — aşà, cum ați crede voi!».

Mia îi cunoşteà felul, deprinsă erà cu vorbirea-i grăbită ce apăsà vârtos unele cuvinte; dar fu atât de neaşteptată această izbucnire, încât uimită:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Apoi Vice, sora mea...»

Dânsa nu luă seama; repede, scuturând din cap şi arătând cu mâna:

«Ia, Tasa o fi ştiind... să vă spună Tasa...

Dintr'o famille de chirigii, purtând iarnă-vară dulamă şi opinci, Tasa bătea străzile, intră prin case, mai totdeauna cu o furcă în brâu, din care torceă, torceă mereu, par'că nu ar fi avut altă grijă; totuşi nimic nu scăpă ochilor ei neastâmpăraţi ce dau expresia unei pasări de pradă obrazului searbăd, cu bărbia puţin adusă înainte. Pe sama ei multe se şopteau: că ar fi fost gazdă de hoţi, că ar fi avut legături cu vrăjitoarele, ba că ea însăşi ar fi călărit noaptea pe un fus. Poate din aceste pricini femeile o şi ascultau, nu fără oarecare teamă ascunsă.

Acum, împinsă la vorbă, după o privire iute spre Vicea, grăi caşicum ar fi urmat o poveste:

«Unde se împart drumurile sub Padea-Ghion a eşit într'o noapte cu întreaga ceată...»

— Gruiu?

— Da, Gruiu. Din pământ parcă răsărise; şi Uani al meu nu l-a cunoscut întâi, dar s'a gândit că el trebuiă să fie. Arătă nedesluşit în lună: tânăr, cu mustăţile negre şi barba sbârlită, îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

străluceau niște lanțuri de argint la piept. Zise în graiul nostru: «Ascultă oaspe, ești pândit aci de vale; fă-ți calea înapoi și pornește mai târziu, după ce-om isprăvi noi cu dânșii. Atunci Uani al meu repede a întors caravana, mulțumindu-i că l-a scăpat.

Căldura de nămiezi, în care vâlva târgului ajungeà tot mai scăzută, puzderia de firișoare lucii jucând în lumina razelor, murmuitul de gâze acopereau vocea, mișcările, ca într'un vag moleșitor de somn.

«Și atunci, reluă Tasa fără s'o mai întrebe cinevà, atunci când pătrunse din sus acel strigăt, vă aduceți aminte?».

— Cum să nu, făcù Despa lui Prita. Și cât de înfricoșat se auzì noaptea. Ce va fi fost?!.

— Năvăliseră hoții la stâna lui Manuză și duseră cu ei toate oile, după ce legaseră pe ciobani; baciul numai scăpase și dăduse în grabă țipăt: «Luaaară-lee, luaaară-leee...» Gruiu, de pe unde a fost Gruiu, prinse chemarea și aținù calea hoților de trase înapoi turma.

Cele spuse de Tasa și altele câte începură a se răspândi lăsau totuși o nedumerire. Despre unul Gruiu aflaseră toți, că erà fiu de celnic avut, încât turmelor sale trebuiau zile dearândul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spre a trece de apa Sălămbriei. Cu vremea, însă, lovit de biruri şi prădat de multe ori, silit fu să-şi iee lumea în cap împreună cu toată casa; numai fiu-său rămase de apucă drumul codrilor, adăugând zvoană întinsă numelui său. După ani de haiducie, într'o primăvară apoi, nu se arătă în Smolcu, şi eră tuturor de-a mirarea: «Nu mai este», gândiră unii; alţii făcură: «S'o fi prăpădit»; şi vorba preschimbată în cântec merse pe vânt a spune de trei păsări cu penele de aur ce sburară deasupra unei cetăţui şi prinseră a zice:

Pe unde va fi Gruiu,acel voinic de frunte,
Şi nu se vede-scuma, trecând din munte 'n munte ?!.

Cugetând la toate astea, când fu singură cu Tasa, Mia întreabă:

— E acelaşi Gruiu din munţii Smolcu?

— Chiar el... Umblă potera, îl caută prin coclauri şi el o fi acl aproape; în zilele de târg se amestecă poate între oameni.

— Si de ce s'o fi aruncat în aceste părţi?

Tasa ridică din umeri, parcă ar fi vroit să zică:

«De unde să ştii?»; dar tot ea grăi cu un fel de zâmbet:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Dragostea, fata mea, urneşte şi munţii din loc, şi ce nu face omul pentru doi ochi frumoşi?! Decât, fata mea...»

Stătu din vorbă, se ridică şi, ţintind drept în ochi pe Mia, adause încet înainte de plecare:

«Cine se dă codrilor de tânăr, nu-i să fie momit de altă iubire: căci codrii se răzbună... da, da, codrii se răzbună».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

V.

In lumina celor petrecute mai târziu toate se lămureau cu prisosinţă, fiece amănunt căpăta o însemnătate grea; dar pe atunci cum ar fi putut bănui Mia? Nu e vorbă, se îngrijea mult de soru-sa. Crescută cu ea din pruncie, păstrându-i totdeauna o iubire fără margini, fusese amărâtă, când începu să descopere în firea Vicei, pe cât înainta în vârstă, trăsături atât de osebite. Cu patru ani mai mică, avea soru-sa în graiu, în mişcări, în umblet ceva iute şi nedomolit. Pe faţa-i brună, cu buze pline, măiestrit aduse în colţuri sub o fină umbrire de puf, ochii aruncau luciri schimbăcioase; şi când se gătea la sărbători în rochii de culoare aprinsă, cu cercei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lungi de topaz, o garoafă în păru-i negru, părea mai mult o ființă năzdrăvană.

Pe urmă în vara aceea va fi fost la mijloc o întâmplare neașteptată: se abătuse în viața ei ca un vânt, de-i răscolise tot neastâmpărul pornirilor. Își amintea de o seară Mia. Se întoarse soru-sa dela Șipotul-din-Chiare — palidă-palidă, cu răsufletul înecat; când o întrebă, deabia putu îngăima, privind în lături:

«Un câine, Mie... s'a dat la mine; dar nimic... n'a fost nimic... m'am speriat».

De atunci înainte Vicea urca des pe amurgite la aceiași fântână și când se înapoia, după lungi zăboviri, nu-și găsea locul. Și zi de zi neliniștea o cuprindea tot mai mult. Stând lângă dânsa, Mia de multe ori îi simția privirea și, dacă întorcea capul, soru-sa repede își muta ochii înroșită. Din senin odată hohote de plâns o luară. Mia întrebă cu îndoioșare:

«Ce-ți este Vice? De atâta vreme te văd așa, spune-mi; nu-ți sunt eu soră? Dacă nu-mi spui mie, pe cine altul ai tu în lume?!».

O nevoe mare o apăsa pe Vicea de a cădea la pieptul soru-sei și a se destoi, a-i mărturisi tot; ci, după o clipă de șovăire, își strânse cu tărie mâinile aproape să și-le frângă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Un gând, Mie... ia, numai un gând, că nu vom trăi totdeauna la un loc...

— Şi de ce, draga mea? Are să-ţi iasă şi ţie norocul şi vei sta cu noi.

Vicea clătină din cap:

— Norocul meu... cine ştie, mă va duce poate în străini. Se gândi o vreme. Fără să-şi dea bine seama de înţelesul trist ce strecura în vorbă, urmă: „Şi dacă va fi să plec... să mă pierd în lume, tu ce vei zice, Mie, cum îţi va părea?».

— Nu, asta n'are să fie — niciodată.

Atâta răspunse, dar sub cuvinte tremura o teamă întunecoasă, care-i aduse treptat mulţime de închipuiri. Crescură ele, se amestecară şi în somnul Mi i; până când într'o noapte, visând greu, îi păru că aude o şuerătură şi un tropot de cal; şi prin toropeala nespus de dureroasă ce stăruie puţin după unele vise, avu deodată, ca o străpungere, şi presimţirea pierderii soru-sei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VI

Câtva timp era ca pierdută Mia; auzea, fără să prindă lămurit, câte începură a se răspândi prin sat — o volbură întreagă de bănueli, de prepusuri, de zvonuri, în cari numele soru-sei revenea şi revenea împreunat cu al lui Gruiu. Despre acesta îi ajunse la urechi şi o frântură de istorisire:

Undeva la Şubreţ strânse într'o sară Gruiu pe soţi şi le spuse, că e vremea să se împrăştie, de astădată pentru totdeauna; că el nu se mai întoarnă la munte; şi se îmbrăţişă cu fiecare la rând, despărţindu-se în sbuciumul codrului prins de toamnă.

Mia credea, că nu va fi având puteri să treacă peste o asemenea cumpănă; dar inima e mai tare de cum ne-o închipuim, şi după o scurgere

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de timp începu a se mai deprinde, potolindu-şi durerea. Un cântec doar ce eşise pe sama Vicei răsuna din când în când prin sat şi aducea câte un răsunet viu din trecut; însă şi cântecul se uita pe încetul, şi gândurile Miei luau acum altă îndrumare, pătrunse de o miloasă îngăduinţă:

«Aşa i-a fost scris. Parcă dânsa n'a suferit, să-şi ia lumea în cap... Negreşit, din multă iubire ori dintr'o vrajă...».

Dar încotro? In ce parte de loc s'o fi ascuns? Cum de nu lăsase vre-un semn fuga ei? In călătoriile sale Petre a lui Cotadin întrebase mereu; oameni puşi înadins călcaseră până departe orişice colţ prins de umbra vre-unei îndoeli. După atâtea cercetări zadarnice, Mia nu ştia ce să mai creadă. Mintea ei, agerită prin lungi ore de reculegere, de veghere, deşira crâmpee din groaznice povestiri. Işi amintea mai ales de ce-i spuseră nişte chirigii:

Către Pleasa, deasupra drumului, era un han părăsit. Acolo se refugiase cândva un haiduc cu o fată răpită; curând însă fură înconjuraţi şi ucişi, iar trupurile târâte în bătătură, unde-i zice şi azi «La Două Morminte».

In mijlocul acestor temeri Mia se întorcea uneori bănuitoare asupra Tasei: «Oare n'a fost

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ea la mijloc? Nu i-a făcut ea ceva farmece?»... Cercase din răsputeri să-i scoată vre-o destăinuire, ci Tasa nu sufla cuvânt despre asta; torcea înainte din furca înfiptă la brâu, și numai în răstimpuri își oprea ochii neliniștiți la Mia, vroind a zice oarecum:

«Hei, toate le știe Tasa. Nu ți-am dat eu să pricepi? Acuma ce-ți pot spune?!»

Totuși odată făcu pe neașteptate:

— E aproape de minte...

— Ce-i aproape de minte. Tasă?

— Că s'o fi retras în vre-un oraș mare, unde trăește... trăesc împreună neștiuți».

Se plecă mai aproape de Mia, și cu vocea scăzută:

«Te-ai dus la Teja? Du-te fata mea... Așa singură, fără să te simtă nimeni. Știi unde este: valea-valea 'nsus, lângă pod la Varoșă. Are să-ți dea în cărți și alte alea; că Teja, fata mea, coboară și luna din cer»

Varoșă se chema un grup de case, mai mult cocioabe, la marginea satului și legate de el printr'un pod. Erau toate locuite de Țigani, îndeletnicindu-se cu făurăria, alții cu muzica. Acestora le veneau și oaspeți. Ii puteai urmări

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe drum, când se apropiau sdrenţăroşi, cu lungi prăjini, trăgând în lanţuri după dânşii maimuţe sau urşi. Atunci să fi stat să-i asculţi: cântau până târziu din vioare şi surle şi dairele. Din când în când, însă, lăutarii se porneau cu oaspeţi cu tot prin satele dimprejur. Şi nopţi dearândul se făcea linişte mare la Varoşă. Pe o aşa noapte, luându-se după vorba Tasei, merse şi Mia la vrăjitoare. O găsi ghemuită lângă vatră, unde ardea focul, deşi timp de vară. Fără altă lumină decât aceea a flăcărilor, plecată asupra cărţilor, se auzea doar glasul ei încet, frământat în descălcirea unor taine, dintre cari se năluceа Miei departe o fiinţă scumpă—desigur Vicea, iar lângă dânsa...

— Iacă, nedespărţiţi s'arată, şi din partea ceea te aşteaptă o bucurie.

— Bucurie, Tejă? făcuse Mia. Ce altă bucurie pentru mine.... s'o ştiu măcar în viaţă; că apoi munte cu munte nu se întâlneşte, dar om cu om.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VII.

Intre aceste ajunse şi Tana vârstnică. Trei săptămâni după jocul ei dintâi la horă, se ivì la poartă Badola şi Sterghiu a lui Dima, oameni cu vază în sat.

«Bucurroşi de oaspeţi?» zise Badola, şi fără să aştepte, intrară amândoi înăuntru. Din zâmbetul osebit ce aveau pe obraji, din felul îmbrăcăminţii — căci, deşi zi lucrătoare, purtau scurteici de postav, şalvari negri şi ciorapi ca neaua până la genunchi, — Mia înţelese rostul venirii lor. Şi încurcată mai mult prin aceasta:

«Cum să nu... mai e vorbă... bine aţi venit, poftim sus».

Oaspeţii urcară şi, lăsându-şi papucii lângă uşa odăii bune, păşiră pe covoare; întâiu Badola, scund, faţa-i largă, plină de sănătate, cu mustăţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

albe şi ochi mucaliţi; pe urmă Sterghiu a lui Dima, ceva mai tânăr şi nu aşa slobod în vorbă. Fără de el, însă, Badola n'ar fi fost Badola. Mergeau mai totdeauna împreună şi în tot se întregeau oarecum unul pe altul. După ce se aşezară, Badola începù:

«Ei, ce zici, frate Sterghiu, bine că am nimerit». Apoi către Mia:

— De-ai şti, pe unde am umblat şi din ce depărtări am căzut...

— «Mă iertaţi puţin, întrerupse femeea, să-l chem şi pe dânsul».

Din vremea când era încă nevastă nouă, îi rămase Miei deprinderea de a nu-l zice pe nume soţului ei. De grabă eşi, aruncă în treacăt un cuvânt Tanei să se gătească şi din tindă, punându-şi capul în uşa prăvăliei, făcù încet, cu înţeles:

«Mai lasă puţin... Badola şi Sterghiu a lui Dima sunt sus».

Cotadin o urmă în odae. Dupăce dădù mâna cu oaspeţii:

— Şi treburile cum îţi merg? întrebă Badola. Nu-i ca pe timpul nostru, acù tot lucruri de-alea europeneşti au trecere; zone aurite, panglici, fionguri; sunt de vină şi negustorii că le vând,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu zic de tine, Cotadin, dacă ceilalți le aduc...

— Ascultă, Badola, răspunse cu un zâmbet Cotadin. Voi n'ați venit azi aci să-mi vorbiți de astea.

— Ai dreptate, ai dreptate, așa este... Despre ce spuneam, frate Sterghiu? A ha, știu».

Și Badola povesti de o vânătoare, cum se luară după o potârniche minunată: aci s'o prindă, colo s'o prindă, și potârnichea veni de se ascunse la Cotadin. In clipa ceea intră și Tana cu dulcețî.

«Iacă potârnichea!» grăi Badola.

Și fata se rumeni pânăla tâmple; paharele din tavă zânghenîră câtva, de mult ce-i tremurară mâinile. Călca numai spre șaptesprezece ani, totuși era bine împlinită; înaltă de stat, liniile trupului se deslușeau mlădii sub rochia de șal strânsă la mijloc într'un colan cu paftale de argint și cu șorțul brodat înainte; laolaltă cu frăgezimea unei flori, chipul ei împreuna și o expresie de multă chibzuință. Cum se apropiă cu tava de Badola, acesta îi șopti ceva — o glumă neîndoios, căci fata nu se putù stăpâni de a nu râde, și se duse pe ușă, lăsând după ea un farmec nespus de tinerețe.

«Când te uiți la așa bujor, oftă Badola, ți-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oarecum, mai rău te doare că îmbătrâneşti... Hei, dar fiecare la vremea sa, acu e vremea altora; deaceea am venit şi noi. Pe Beca, pe Nachi a lui Beca, îl cunoaşteţi: e de neam, aşezat şi cu avere; i-a căzut lui cu drag Tana, şi dacă vă este şi vouă cu plăcere, noi socotim că are să fie bine şi dintr'o parte şi dintr'alta».

Părinţii fetei se priviră în ochi. Mia răspunse dintâi mişcată:

«Apoi, să vă deà bine Cel-de-sus, asta ne face cinste, mare cinste... negreşit; dar aşa, pe neaşteptate... eu nu ştiu — să vă spună el», adause, arătând pe Cotadin. Cuvintele sale nu erau lipsite de oarecare prefacere. De mult îşi oprise ea gândul la Beca, aflase cum stau lucrurile, se înţelese şi cu soţul ei şi dintr'o zi într'alta se aşteptà la un asemenea prilej. Cotadin, luând vorba, zise:

«Dacă o fată ajunge mare, e ca pasărea ce i-au crescut aripile, nu mai şade la cuib, curând sau mai târziu îşi iea sborul; aşacă, de-i place atâta lui Beca, de-i bucuros s'o aibă, bucuroşi suntem şi noi s'o dăm».

— Numai cât, mijloci Mia cu vocea nesigură de lacrămi, să n'o ducă în străini... O soră am avut şi am pierdut-o, s'o pierd şi pe Tana? Nu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe Tana mea n'o las din casă... Beca este singur, fără părinți, să vie la noi și are să ne fie și ginere și fiu.

Sterghiu a lui Dima răspunse:

— Asta se poate lesne rândui, avem să-i spunem lui Beca.

— Da, da, avem să-i spunem, întări și Badola. Unde-i dragoste și voe bună toate se pun la cale.

Apoi fără să mai aștepte, întinse mâna:

«Cu noroc să fie!»

— Cu noroc, să trăiască! repetară cu toții. Și oaspeții plecară să ducă vestea de fericire.

Nachi a lui Beca se înstrăinase de tânăr. După ani de agonisită, într'un timp când nevoia de căsnicie începe a se simți în viață, porni îndărăt, spre a-și alege tovarășă acasă la dânsul. Ajunse în sat către sară. Călare, în port nemțesc, obrazu-i cu mustăți bălane, umbrit de o pălărie, n'avea cum să-l cunoască lumea. Unora, cari întrebaseră, chirigiul spusese:

«Fecioru lui Beca și al Siei».

Vorba merse repede. Femei se opreau în prag, fete crăpau tiptil porțile de-l priveau mirate. Și cum suia drumul, își auzea numele împreună cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şoapte măgulitoare de laudă ce-l acopereau din urmă ca un parfum dulce.

«Păcat de părinţi, că nu trăiesc să-l vadă...« zise o bătrână.

Asta i-aduse un fior de neaşteptată înduioşare. Se gândi la trecut. Colo se jucă odată cu băieţii. Nişte plopi crescuseră înalţi acuma. Trase la o mătuşă, unde rudenii, prieteni de-ai părinţilor grăbiră să-l vadă. Şi auzindu-i graiul cuminte, cunoscându-i şi starea, câţi n'ar fi dorit să-l aibă de ginere! Ochii lui, însă, dintru început rămaseră la Tana. Când trimise pe Badola şi Sterghiu a lui Dima s'o ceară, de-şi încredinţă dorul priceperii lor, toată vremea nu ieşi din casă. Umbla de colo-colo în odaie, uitându-se nerăbdător pe fereastră. Deşi plin de încredere, aproape sigur, inima îi svâcneà totuşi ¡ute în răstimpuri :

«Mai ştii, ziceà în sine-şi, eu sunt cu mult mai în vârstă...»

Dar cum se arătară, cum putù lămuri surâsu lor de crainici izbânditori, alergă înainte-le cu faţa aprinsă, încurcându-se în mulţumiri. Ei intrară cu vorbe de urare.

«Decât, iacă ce vrea Mia...» Şi-i spuseră.

— Iar eu, făcu Badola, am zis: Unde-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dragoste și voe-bună toate se pun la cale.

— Așa este», încuviință Beca.

Și după o clipă de gândire: «Cotadin și Mia sunt de-acum înainte și părinții mei, să facem cum vor dânșii».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VIII

Începură de îndată pregătirile. Se întinse în cerdac o velință; așezat cu picioarele încrucișate — lângă dânsul patru calfe, croitorul Pandu neîntrerupt lucra. In fuga mâinilor spornice, cari grămădeau împrejur podoabele de nuntă, avea destul răgaz de vorbire. Prin felul îndeletniciri sale, acest Pandu cunoștea și tainele gospodăriilor, unde se ducea la cusut. Om de treabă, însă nu umbla cu șoapte dintr'o parte în alta. Pentru toți găsea câte un sfat, o poveste, o glumă de ușurare. Intr'o zi, decum începu lucrul, nu scoase cuvânt. Increțituri se adânceau pe frunte-i. Ochii săi blânzi, înroșiți puțin, aruncau de sub ochelari priviri furișe spre Mia, care, luând-seama, întrebă?

— S'a întâmplat ceva?

— Nimic, Mie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tonul vocii suna totuşi îndoielnic. La stăruinţele femeii, îşi lăsă capul înjos. O vreme lung, tare, supărăcios crescu gârâitul foarfecelor în mâna sa.

— Rău nu este... Dece să fie rău? zise mai mult pentru sine. Apoi deodată, ridicându-şi ochii: «Când a fugit Vicea?».

Ea tresări:

— Vicea? La ce bun, Pandu? O noapte spre Joi a fost, în toamnă, sunt acum doisprezece ani.

— Atunci nu începe vorbă... Şi asta o să te bucure; mi-a spus-o Nazla...

— Care Nazla? Şi ce-a spus Nazla, Pandu?

— Nu-l ştii pe Nazla chirigiu? Câteva zile înainte, apucat de furtună, se aciuă la o mânăstire, dincoace de Ianiţa. Fu primit bine, cu mâncare şi băutură; şi, stând la taifas până târziu cu egumenul, acesta povesti, între altele, de uu străin, un haiduc, zicea el — o întâmplare ciudată: cum bătu spre zori la poarta mânăstirii, grabnic pătrunse însoţit de o fată, il sculă din somn şi-i ceru să fie cununaţi...

— Cununaţi?! Şi n'a spus cine este?

— Nu... Şi-a dat aşa un nume; însă, care altul... vremea se potriveşte; iar fata nu se cunoştea, că purta un lung văl des.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Şi unde-i acum Nazla să-l întreb?

— A plecat, Mie.

Ea nu mai grăi; dar ochii, obrazul întreg arătau deajuns ce se petrecea într'însa. După multe socotinţi sfârşea în sine-şi:

Oricum, dacă 'şi-a pus cununa, se cheamă, că gând rău el n'a avut».

Apoi vreme îndelungă mintea-i se întorcea cu încredere, necontenit, la soru-sa. Această pornire, sborul stăruitor al gândurilor peste ţări şi mări, este adesea şi un semn de tainice solii:

«Nu se poate, îşi zicea Mia, trebue să primesc o veste; iacă şi ochiul stâng a început să-mi bată, şi când îmi bate ochiul stâng, totdeauna primesc ceva».

In adevăr, într'o sară fiica-sa intră pe uşă cu o scrisoare. Mia o luă; deşi nerăbdătoare, o întoarse puţin între degete, spre a ghici oarecum: «Dela cine să fie?!» Rupse plicul şi repede se uită la semnătură; ar fi vroit să strige atunci: Dela Vicea, dela Vicea... însă un nod i se puse în gât. Cu ochii muiaţi în lacrămi străbătu rândurile mult dorite, cari, fără să pomenească de trecut, aduceau urări pentru Tana. Câteva clipe rămase mută asupra cărţii. Intrebă apoi:

— Cine o-aduse?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ghicu, mamă.

Se ridică şi, ne mai gândindu-se că e noapte, de sârg porni la Ghicu. Acesta, însă, nu avea nicio altă deslușire; când să plece din Sărună, se înfăţişă la hanu lui Patira un necunoscut şi-i dădu cartea: «Pentru Mia Cotadin» — atâta zise numai. Şi cât n'ar fi dat Mia să fi aflat mai mult! Totuşi, era veselă acum; ştia incaltea că trăeşte, că n'o uitase detot soru-sa, că în depărtarea ei primise vestea despre Tana şi avuse gândul de a scrie tocmai înaintea nunţii. Deaceea, când încălecă Tana pe calul împodobit, când o porniră în zovon de mireasă, când o scoaseră în medean şi, cătinel, în tactul unduios al cântecului:

Să ne faci nouă feciori
Ca luceferi şi ca sori...

începu a trage hora, Mia nu putu să nu-şi zică printre lacrămi de bucurie:

«De-ar fi fost şi Vicea, de-ar fi văzut-o, cât i-ar fi părut de bine şi cât am fi fost de fericiţi cu toţii!».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IX

Şease luni după căsătorie Nachi a lui Beca plecă iar în străini, de unde continuă a se întoarce din când în când verile. Astfel o nouă viaţă începu la Cotadin. Cu vremea le hărăzi Dumnezeu şi copii — doi băieţi şi o fată. Şi pe Mia n'o mai ţinea locul acuma de treburi. Ea să-i ridice în braţe, ea să-i legene, ea să le îngâne somnul cu lungi poveşti şi cântece, ea să-i împace mai târziu, dacă se hârjoneau...

Fireşte, avea şi necazuri, ore supărăcioase, de nu mai putea Mia; dar un râs, o întindere de mâini a copiilor şi toate se treceau.

Uneori pe înserate, după truda zilei, se aşeza în grădina dela spatele casei. Plecată asupra vreunei împletituri, în acele clipe de tihnă, când toate lucrurile steteau cuprinse de măreţia sfin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ritului, când vântul aburea prin iarbă şi foi, purtând oarecum veşti dela cei îndepărtaţi, Mia îşi lăsa mintea să depene slobod firul încurcat al traiului său, din care iubirea, grija pentru soru-sa nu lipsiau niciodată. In lucoarea din ce în ce mai palidă a văzduhului treceau păsări — fără număr, în trâmbe dese ca nişte nori, şi aruncau din sbor câte o chemare.

«Puii, Dodă, puii!» făceau copiii, jucându-se împrejur. Şi, deoarece bunica nu-şi ridica privirile, se alăturau, prindeau s'o răsfeţe pe obraz, îşi puneau braţele pe după gâtul ei:

— Dodăăă...

— Scumpii mei!

— Puii, Dodă, vezi puii!?

— Da, puii se întorc dela şcoală.

— Dela şcoală... învaţă şi ei, nu Dodă?

Iar unul cu glasul încântător, de nedumerire: «Nu sunt huţi puii, Dodă? Dece nu sboară sus, suus de tot?»

Faţa Miei se lumina de un zâmbet nestăpânit.

— De-aşi fi avut aripi, Dodă, aşi fi sburat eu... aşi fi sburat pâăână la Dumnezeu.

— Până la Dumnezeu, odorul meu? Apoi nu e bine, că aşa vroiră odată oamenii să ridice un turn înalt, înalt să atingă cerul; şi Dumnezeu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu i-a lăsat, Dumnezeu le-a dărâmat turnul.

Mia răspundeà într'aiuri, pe când creşteà iarăşi dintre gânduri preocuparea :

«Ce o fi făcând Vicea?»

Ciocănitul făurarilor încetà la Varoşă. Una câte una începeau lumini să clipească. Mia le urmăreà fără voie. Numai casa Tejei se pierdeà în întuneric ; şi-o închipueà pe vrăjitoare colo, înăuntru, lângă vatră. Bine-i spusese dânsa :

Iacă, nedespărţiţi s'arată, şi din partea ceea te aşteaptă o bucurie...»

Din câteva scrisori primite, cât şi din şoapte ce se răspândiseră te miri cum, înţelese că soru-sa, împreună cu Gruiu, s'ar fi găsit în Sărună. Deatunci înainte ori de câte ori luà veste de plecarea vreunui chirigiu, grăbeà să-i cadă cu rugăminţi :

«Vezi de o caută şi spune-i, frate, spune-i să vie, că s'au făcut toate bune acum şi uitate, şi n'o ţine nimenea de rău, numai să vie, că este şi moarte la mijloc...»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

X.

Atinsă poate de cuvintele soru-sei, fără îndoială și de greu alean, Vicea hotărî a se înturna vara pe o lună-două. Mia nu vorbise despre asta; însă din purtarea ei, din pregătirile ce făceà neîntrerupt, cine oare nu pricepuse, că oaspe dorit se aşteptà la Cotadin? Totuşi se îndreptà către fle-sa cu tainà:

— Să nu spui... Dece să ştie lumea? Nimeni să nu ştie.

— Nimeni, mamă, grăià în râs Tana, numai tu şi eu... şi întreg satul.

Iar în ziua sosirii nu mai stà locului Mia. Eşeà mereu din casă; o luà pe o ulicioară, care tăea scurt spre un loc ridicat în margînea satului, de unde cercetà drumul: «Dintr'acolo are să vină», şopteà în sine-şi. Minutelè parcă nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
ceau. După lungi adăstări, înapoi grăbeă iarăşi:

— Tană, fata mea, ia vezi şi tu, dece întârzie atâta?

— De, mamă, când o fi, are să ajungă acum, zicea fie-sa, căutând să mântue cu dereticatul.

Până după înoptate Vicea nu se arătase. Copiii nu se lăsau duşi la culcare. Câtva timp înainte Mia le spuse, că are să le vie o altă Dodă, o Dodă-nouă după numirea ce-i şi rămase. Şi acum, între dese tresăriri de nelinişte, de aşteptare, nevoită eră să le răspundă şi lor:

— Cum este Doda-nouă?

— Cum să fie, ia ca mine.

— Ca tine, Dodă?... Şi dece a plecat Doda-nouă?

Intrebările curgeau. Unele o încurcau pe Mia. Din când în când se frământa în gându-i: Clipa dintâi a întâlnirii... cum eră să fie?! Ce aveau să-şi zică după atâta vreme?!

— Şi are să aducă lucruri frumoase, Doda-nouă?

— Firește, că are să aducă.

— Multe?

— Multe.

Atunci răsunară pe caldarâm caii. «A sosit!»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

făcu Mia, și toți dădură goana. Poarta se deschise largă!

— Mie!

— Vice! Tu ești, tu ești?...

Vorbele se pierdură în lacrimile lor amestecate. După ce se îmbrățișară cu toții, Vicea se întoarse către copii: «Ai tăi sunt, Tană?« și prinse a-i săruta, când în lumina torțelor de zadă, mama lor îi numea la rând: «Aiștea-s Giogea și Sili, amândoi ștrengari, și asta-i Pasia, singura mai cuminte». Iar Vicea dezmerdându-i: «Ca porumbii, Tană — să-ți trăiască...

Cu întâia valmă de sosire, cu lumea ce se perinda s'o vadă pe Vicea, surorile nu avură când să-și vorbească în liniște. Doar a treia zi, la chindie, se retraseră ele inde ele sus în odae. Alături astfel stând, sufletele lor tremurau de o nespusă mulțumire, în care totuși intra și o stinghereală; stăruea între dânsele o depărtare neguroasă, un adânc săpat de multele osebiri, câte aduce vremea petrecută în lungă despărțire. Se uita Mia la soru-sa, cu mirare o apropia de icoana ce păstrase în minte. Ochii — da, aceiași erau, deși cu strălucirea lor înfrigurată ca de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

boală; fire carunte se iveau în păr; semne de oboseală timpurie arăta şi obrazul ei frumos.

— Cum te-ai schimbat. Vice! făcu Mia.

— Ce vrei, străinătate... Singură, colo departe...

Glasul îi rămase, caşi altădată, puţin zbucnit, rupt în vorbă; şi tocmai prin aceasta, pulsul acum scăzut al tinereţii îl făcea să răsune pe atât mai trist.

«Ani şi ani, urmă dânsa, pierdută aşà... întruna mă gândiam la tine — la voi toţi mă gândiam, Mie. Visuri amare visam. Şi când băteau clopotele de sărbători, cădeam în genuchi, cruci îmi făceam: Doamne, Doamne...»

Se opri, ţinută parcă de pacea dimprejur — o pace fără margini, care se umplu curând de zvonuri. Incepură să clinchete în mers talăngile cirezii, din ce în ce mai aproape; mugete se auziră în sat, răspunzându-şi. Apoi tăcură, şi prin linişte crescu, pe lânga murmurul fântânii de sub platan, şi un freamăt lin, ghicit mai mult, un freamăt de frunzişuri care spunea de codrul învecinat, cu taina sa umbroasă, cu ape reci de cristal, cu mirezma de muşchiu şi ferigi desé, cu lungi chervane cotind pe drumuri în poale sa. Aceleaşi erau toate, în afară şi în odaea lor:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vatra colo, așternuturile pe margini cu perini îmbrăcate în scumpe țesături, cât ținea peretele dimpotrivă, dulapu în lemn sculptat și deasupra lui o frescă de mâna unui zugrav localnic ce înfățișa paradisul. In razele de purpură ale sfințitului se aprinseră o vreme culorile învechite: scoaseră înainte vedenia celei dintâi perechi, huzurind într'o frumusețe neîntrecută; omul în fund, pierdut, întrezărit numai sub crăngi; dincoace femeea, lângă pomul încărcat de roade aurii, dintre cari născu și îndemnul păcătuirii. Anii de demult se înapoiară. Surorile se văzură crescute laolaltă într'o caldă iubire. In urechi le sună ca prin somn glasul tatălui, cetind într'o carte mare povestea ceea cu șarpele grăitor, care le pătrundea fără să priceapă, de o sperioasă uimire, ca și cum ar fi presimțit ceva din adânca ei însemnare:

«Și au zis șarpele cătră muiare: Nu veți muri «cu moarte; că știe Dumnezeu, că ori în ce zi veți mânca dintr'însul, se vor deschide ochi «voștri, și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând bi«nele și răul. Și au văzut muiarea, că bun easte «pomul la mâncare și plăcut ochilor la vedeare, «și cum că frumos este a cunoaște: și luând «din rodul lui au mâncat și au dat și bărbatului său, și au mâncat cu dânsa».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu gândul poate la ispita de mai târziu, care singură le-ar fi putut îndepărta, mama le spuse înainte de moarte:

«Să nu vă despărțiți, scumpele mele; împreună să rămâneți și să vă fiți drage una-alteia».

Mia își simțea tâmplele îngreuiate de câte ar fi dorit să-i spue, ci numai atâta fu în stare:

«Dece ai plecat, Vice? Și fără știre, așa fără să lași un cuvânt...»

Soru-sa clătină din cap. Ce ar fi avut de răspuns? O putere mai presus de ea-însăși, mai presus de orice împotrivire și de care nu-și da seama, o împinsese. După câteva clipe zise:

«Știi, Mie când mi-ai vorbit într'o zi de noroc? Aista mi-a fost norocul... Și că l-am urmat pe Gruiu nu-mi pare rău, nu mă plâng, Mie. Bun a fost cu mine... în dragoste și cinste m'a ținut.

Mă doare numa în suflet, că n'a fost să avem copii—unul singur să ne fi dat Dumnezeu... In tinerețe oricât, dar cu trecerea vremii ne simțim mai singuri, mai copleșiți de urât. Stăm alături cu Gruiu, ore întregi fără să ne spunem cuvânt... fără un glas de copil să ne fie de mângâiere. Și ne ducem ca mâini amândoi — și nu e cine să ne închidă ochii în depărtarea neagră...»

Glasul îi șovăi, se fărâmă atât de milos în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

umbrele ce se adunau împrejur. Faţa nu-i se vedea. Mia o strânse de mână şi-i simţi degetele tremurând într'ale sale. Pe uşă intră Tana cu toţi copiii, cari se ţineau după dânsa:

«Aţi rămas pe întuneric», făcu ea şi se opri smirna cu sfeşnicul aprins în mână. Copiii se alăturară miraţi:

«Doda-nouă plânge, mamă!»

Mişcată de vorba lor, îi cuprinse Vicea în braţe:

«Să trăiască ei acuma, ei sunt şi copiii mei».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XI

Aceste puține destăinuiri înlăturaseră sentimentul constrângerii dintre surori. Cât mai stătură împreună, fuse o adevărată încântare pentru ele să meargă la vii ori prin codru şi poeni cunoscute, unde culeseră odată cimbrul mirositor. In multe seri eşeau cu toţi ai casei. Era peste sat un loc ce-i zicea La Rungu. Cotadin se punea colo pe iarbă între alţi prieteni, Tana o pornea pe alee cu tustrei copiii, iar Mia şi Vicea rămâneau singure lângă un pâlc de fagi, cari se ridicau înalţi ca nişte străji la intrarea pădurii. Lumea în trecere pe drum se uita la surori cu înţeles deosebit; tot mai rechema în gând câte ceva din cântecul de odinioară şi prindea să-şi spue în şoapte de întâmplările vechi. Cât erau de departe acum! Chiar şi Vicei toate i se ară-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tau ca într'un afund nelămurit. Totuşi uneori, stând în preajma codrului ai cărui copaci din frunte ascundeau Şipotul-din-Chiare, odată cu răcorosul gurguit al fântânii, cu mireazma pătrunzătoare de buruieni, cu stingerea văpăilor din urmă în apus, luau să răsară vii şi aducerile-aminte, sub un imbold nebiruit de a-şi destoi sufletul:

«Lângă şipot ne-am văzut... Atunci nu-l cunoşteam», făcu odată Vicea, retrăind o clipă fiorul de demult.

Acolo, în umbra fagilor, mărită şi de umbra înserării, un dulău — rătăcit de la vre-o strungă, se năpustise asupra-i. Ea dăduse un ţipăt; în acelaş timp îi fulgerase prin minte să cadă la pământ. Câteva minute nu mai ştiuse nimic. Se trezise pe urmă cu el drept în faţă: zeghea pe umeri, în mână o sineaţă.

«Nu-ţi fie teamă, grăise dânsul. Te-am văzut în primejdie...». Un freamăt de foi călcate se desluşise în apropiere. «Noapte bună!» adăugase repede, şi se duse. Ce de hotărâtoare sunt câteodată întâmplările de nimic în viaţă! Multe nopţi prin visurile ei străbătuse chipul străinului. Împrejurările în cari se ivise, licărirea ochilor săi negri în amurgitul frunzişului îi lăsaseră ceva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
neașteptat în suflet. Când îl văzuse a doua oară, inima începuse a-i zvâcni puternic; în turburare nu-i se lămurise decât puțin din vorba lui:

«Te cunosc de mult, am auzit de tine...». Anevoe putuse ea mormăi întrebarea ce-i se urcase de atâtea ori pe buze:

— Cine ești?

— De m'ai ști, poate n'ai sta să mai grăiești cu mine.

Pe urmă aflase. Și după mirarea înecată de temeri ale întâielor zile, gândul de a fi iubită de un voinic al cărui nume era purtat în cântece, năprasnicul acestei iubiri ce-l aduse din munți, aproape îl schimbase și dăduse o blândețe nebănuită glasului său, de care atâția tremurau, îi stârniseră mai vârtos simțurile. Seri și seri păzise cărarea spre șipot — îndelungi clipe fără capăt. Se făcea de noapte. Bătăile gheonoaiei pătrundeau grele, nesuferite, în așteptarea ei, căci de mult el nu se arăta. Intr'un timp venise doar să-și ea rămas-bun; zise cu întunecoasă taină:

«Mi-am legat viața de pădure; dacă nu te las, curând are să-mi cadă jos capul».

Ajutată de umbră, ea îngâimase ceeace n'ar fi putut, de l'ar fi privit în față:

«Lumea-i largă... să ne ducem, să plecăm aiuri..»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astea spunea Vicea — amintiri ca dintr'o poveste. Apoi fuga lor, cununia grăbită la mânăstire, rătăcirea din loc în loc...

— Dar atâta vreme, draga mea, să nu dai semn de viață!

— Puteam oare, Mie? Mulțumită eram să aflu din timp în timp că ești bine... că toți sunteți bine; să fi repezit, însă, un cuvânt, aveam temeri.

— Și pe unde ați umblat, că n'a fost un an sau doi?!.

— In Sărună și în Sear, ne-am dus și în Xanti și ne-am întors iar, de ne-am așezat sub alt nume în Sărună.

— In Sărună, repetă Mia pe gânduri. Acolo nu te-i fi simțit atât de străină, mi-au spus că sunt mulți de-ai noștri.

— Sunt, Mie... La Bezestèn, și prin apropiere, străzi întregi — rânduiți după bresle: aci croitorii, colo ceaprăzarii, giuvaergii... l-am auzit grăindu-și ca la noi din prăvălie în prăvălie. Apoi la hanu lui Patira chirigiii aduceau des știri; printr'înșii am aflat — și ți-am trimis carte, fără să mă știe, de nunta Tanei. Mă gândeam să viu, de multeori mă gândeam, Mie; dar, să-l fi lăsat singur așa pe Gruiu... Intr-o zi din terața de pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acoperişul casei mi-a arătat dincolo de ape muntele nălbit de zăpezi: «Elimbul, Vice!» zise «sub el este Caterina, pe urmă Livadi, şi ma departe încep alte sate de-ale noastre, Clisura, Niveasta...» Aveam lacrămi în ochi. Adăugă: «Dece nu te-ai duce tu, Vice? Dacă eu nu pot, dacă nu mi-i dat mie... măcar tu să mergi, să te vezi cu-ai tăi; că nu ştii ce aduce vremea....»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XII

Pădurea se colorase într'un galben de aur. Treptat prînseră a cădea foile. Ici-colo înăuntru-i rărit se desluşeau fântânile. Din plaiuri cu brumă se lăsau întruna turme după turme. Învăluit de toamnă, satul clocotea totuşi până târziu de cântece, de petrecerile din urmă ale celor ce se găteau de plecare.

Intr'o dimineaţă răsunară la Cotadin ropote, zinghete de scări, împreună cu glasul chirigiului. Incărcară iute, se deşertă în prag ghiumul. Vicea trecu întâi şi cu toţii o luară după cai.

— Tana, ducând în mână vasul cu vin. In durerea copleşitoare ce-i oprea cuvintele în gură, Mia des auzea :

«Cale bună... Să meargă sănătoasă!»

Şi din toate părţile un vuet, o prelungă miş-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care: porți se deschideau, șiraguri de cai și lume treceau lângă dânsa, lunecau în neguri, coborau de vale pe numeroase cărări. Înăbușit suna plânsul tălăngilor, și suspinuri și frânturi de cântece triste...

Ajunși la o mică depărtare, sub sat, ținură caii. «Să încaleci aci, Vice, sora mea», făcuse Mia din greu; și ceilalți adăogaseră: «Da, este mai bine, Vice». Se simțeau obosiți, apăsați și de ceva peste jalea despărțirii, ceva nespus care nu venea atâta, nici din vârful rece, nici din bura ce picura prin ceață. Vicea se îmbrățișă cu toți; îi întinse Tana vinul din care bău și fără a mai putea vorbi, cu ochii înecați, întorși spre cerul ascuns, vroind a zice: «Acolo ne vom întâlni de-acuma:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XIII

Avuse ca o presimţire Vicea. După o vreme se stinse. Şi cum nenorocirile uneori se urmează curând Tana fu chemată în străini de moartea soţului său. In amarul neaşteptat al acestei veşti grabnic se despărţiră, fără a le trece măcar prin minte, că s'ar putea să nu se mai întâlnească Ani curseră pe urmă. Din când în când veneau scrisori, pe cari le citea şi recitea de nenumărate ori Mia, căutând împreună cu bărbatu-său un înţeles, o parte de taină, şi printre şirurile negre. Le vorbea într'ânsele de încurcăturile unui proces anevoios şi de băeţii ei Giogea şi Sili. In privinţa acestora scrisese într'un rând :

«Sunt în Halchi — o insulă ca un paradis, «unde te duci din Pole cu vaporaşul».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar mai ales vorbea de Pasia, coperind-o totdeauna într'o nețărmurită iubire, plină de griji, Așa într'una din scrisori:

«Pasia ese curând din școală, și va trebui «să-i facem rost, să găsim pe cineva de sama «ei. M'am gândit la Temu, Ghiușu a lui Temu, «de-l știți: este din satul nostru și un om cu «învățătură».

Luată pesemne de fiorul unei prevestiri, scrisese altă dată:

«Să nu dea Dumnezeu, dacă închid ochii. «Pasia nu știu cum rămâne...»

Și un timp încetară cărțile, până când ajunse una cu margini îndoliate — nu de mâna Tanei scrisă, ci de Pasia, care spunea între altele:

«Mama ne-a lăsat. Incet au trecut orele de «la marea despărțire. Oh, moartea asta neașteptată, Dodă! Adevărat a fost? Imi părea, că «are să miște buzele și să-mi grăească, văzând-o «întinsă cu fața încă așa de frumoasă, de neschimbată, între mulțimea de flori... Ea care «le-a iubit atâta! Și acuma, când totul e sfârșit, «singuri noi, pă asiți stăm, cu mintea la scumpa «dusă și la durerea ce-ți vor aduce și ție, Dodă, «ceste rânduri...»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După asta la Cotadin vieaţa merse tristă, mult mai închisă, de urât, totuşi, nu se plângeau. Lui Petre, chiar şi dacă nu avea de lucru, îi plăcea să stee în prăvălie şi acolo, în mirezma stofelor, în sunetul mătăniilor de chihlibar, să-şi lase gândul şi spre alte preocupări, spre îmbunătăţiri ce trebueau aduse fântânilor, drumurilor, bisericii satului, unde se afla de mulţi ani epitrop. Intr'unele după nămiezi prieteni îi veneau:

«Să trecem în casă», zicea el. Şi dintr'un timp îl auziai: «la fă-ne, Mie, câte o cafea, şi te mai odihneşte şi tu o leacă».

Aşezată alături, Mia vrând-nevrând le asculta sfatul, din care — deşi nu pricepea mult, i se năzărea des o răscoală puternică ce avea să cuprindă munţii până departe şi avea să desfăşure dintre păduri flamura izbânzii. Treptat glasul vorbitorilor cobora la întrebări mai ascunse:

— Arme o fi deajuns?

— Pătrund o mulţime...

— Şi cum le trec?

— Peste munţi, din Tesalia... Anevoe să-i prindă».

Şi Petre a lui Cotadin spunea ce mai auzise

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în călătoriile sale: de profeții, de semne, de pietre căzute din cer, având ciudate slove — toate în legătură cu răscoala, care se aștepta an de an, la fiece primăvară; încât Mia ajunsese a fi nedumerită în sine-și, dacă era cu adevărat să se întâmple. Mișcări stinghere, isprăvi haiducești, aveau loc mereu; și de două ori pe săptămână, când urcau în medean târgoveții după caii lor încărcați, Mia eșea la poartă de grăea cu dânșii, întreba de toate cele. Astfel, în mirarea de zvonuri felurite, în așteptarea veștilor purtate de chirigii, în grija gospodăriei, în alternarea de bucurii și triste obicinuite, zilele treceau. Când și când însoțea pe tovarășe mai tinere la izvoare; umbrită de un peșchir alb, întindea pânza la soare și, printre bătăile m[illegible] asculta pupăza din tufișuri. Adesea pornea de mânecate, împreună cu alte femei, la biserici din împrejurimi, ducându-se până la Sânt-Ilie, dinolo de codru, pe culmea cea mai înaltă. După ce aprindea candelele și se închina la icoane, lung se oprea îndărătul bisericii cu privirea dusă pe câmpuri. In seninul dimineții se iteau de o parte viile pe colnici tărăgănate, împreunându-se jos cu lanuri, cu pometurile unui cătun sub fumuri ușoare; la mijloc șesul verde, și dungi de cher-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Vine, și drumul spre nesfârșitul înstrăinării, unde atâteà ființi scumpe se răzniseră. Acolo hodineà pe totdeauna Vicea, iar înainte, mult înainte, și Tana ei. Țara ceea o cunoșteà Mia din spuse, din cântece vechi ale căror unul din răsunete:

Intreba-te-aș, Dùnave,
Câte nàvi te-au străbătut...

tremurà de un plâns înăbușit, deschideà închipuirii, peste ape negre, un pământ ce înghițea ca din basme pe toți câți îl călcau; încât Mia zâmbise ca de cevà cu neputință, când primise știre să meargă. Pe încetul, însă, după îndelungate sfătuiri cu bărbatu-său și cu ea-însăși, se mai deprinse cu ideea. Și, dacă mulți glumeau, vorbindu-i de călătorie, de cuprinsuri și cetăți, ale căror nume nici să le rostească n'ar fi putut, ea răspundeà una și bună:
«Mă duc să-mi vàd nepoata și nepoții».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XIV

Inaintea plecării femei în cârduri veniseră la Mia zile dearândul cu daruri şi vase cu vin, precum e datina, să-şi ieà ziua bună, fiecare având şi câte un dor, o taină de împărtăşit, o rugăminte pentru cei îndepărtaţi. Mia le ascultase cu băgare de samă. Şi pe oriunde trecuse, oraş de oraş, avuse grijà să nu uite nimic din câte i se încredinţaseră. Ajunsă la capătul călătoriei, după ce se mai desmeticise puţin, zise într'o zi Pasiei cu o trăsărire de aducere-aminte:

— Dar Mihu, Mihu a lui Şodi, draga mea, nu-i aici ?

— Este, Dodă... l-am scris să vie.

Mihu învaţà la o şcoală înaltă din partea locului. Mărunţel, faţa trasă, cu tot zâmbetu-i des pe buze, purtà în ochii căprui melancolia tine-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rilor rămaşi de mici fără părinţi şi fără stare. Dintr'o vârstă fragedă umblase prin lume, căutându-şi din loc în loc rostul. In vuetul oraşului, în greul zilelor de lipsă ce înăbuşă simţimintele, veneau totuşi scurte răstimpuri de reculegere, în cari dorul de-acasă, amintirile de demult se abăteau covârşitoare în sufletu-i amărât. De aceea întâlnirea cu Mia i-aduse lui clipe de neuitată mulţumire. Se aşeză alături pe un scaun, pierdut cu totul în ce spuneà bătrâna; se dezvălueau înainte-i chipuri de rude, de prieteni ai copilăriei, privelişti vechi, de cari se mira ca de nişte lucruri din poveste.

In mijlocul vorbirii păşi dela uşă Giogea, nepotul mai în vârstă, cu o coroană de flori în mână. Ochii Miei se umplură de lacrămi:

«Pentru Tana», făcu încet. «Ne ducem la Tana, vino cu noi, Mihu».

Nu era departe. Calea de sub fereştile lor, prelungindu-se şi urcând o bucată afară din oraş îi scotea drept în faţa grămezilor de frunzişuri ce răsăreau peste zidul cimitirului. Intrară pe neagra poartă, unde pentru atâţia nu este ieşire într'o alee de trei uriaşi cu paraclisul în fund, şi o luară în dreapta.

«Aici...» grăi Pasia. Bâtrâna dădu un hohot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de plâns şi se opri. Asta rămânea doar în locul Tanei: un dâmb înverzit de humă şi crucea de marmoră cu slove în aur. Se lăsă în genunchi, îşi împreună mâinile şi prinse a jeli.

«Nu, Dodă, aici nu-i obiciul...» ziseră cu sfială nepoţii; o lăsara totuşi, căci de jur-împrejur nu se vedea nimeni şi nici dânsa n'avea glas deajuns. Era mai mult o murmuire de cântec tărăgănat, cu suspinuri, cu chemări spre ceea din mormânt, pomenind, adăugând fără şir alte nume de alţi morţi. Când şi când noduri o înecau. Mihu sta pe gânduri în picioare.

Singurătatea părea s'ar fi mărit din ce în ce; o boare numai trecea, deabia simţită, ca un fior al veşniciei. Din oraş nici un sgomot; prin vălul înserării se înălţau deavalma coşuri lungi, acoperişuri, cupole, ca nişte vedenii dintr'un vis tulbure ce avea să se înfăţişeze pentru toţi, rând pe rând, în acest cuprins — un oraş întreg şi el, dar un oraş de încremenit repaos. Cruci şi cruci vegheau pe o largă întindere. Gâte fiinţi prăpădite, şi de câţi ani! Şi deasupra lor se revărsau din plin frumuseţile, în cari natura şi oamenii împodobesc taina somnului de veci; un prisos de verdeaţă, de flori, de mirezme şi printre crengi ici-colo monumente, urne goale,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chipuri în marmoră și bronz, paneraşe de piatră din cari muşcate răsăreau ca nişte flăcări.

Intunecându-se treptat, porniră înapoi, fără cuvânt. Pa tot drumul Pasia rămase abătută. Imprejurările, în cari se răpuse maică-sa, i se deşteptau cu durere în gând. Seara o lăsase mai bine şi despre zori cineva bătuse a primejdie la poartă; când ajunse, împreună cu Giogea şi Sili, era dusă Tana: o găsiră întinsă, cu trupul neînsufleţit. In părăsirea neagră a unui sanatoriu închise ochii, departe de-ai săi, fără să le fi putut spune un graiu în ora din urmă. Sfârşitul acesta neaşteptat de crud; ducerea moartei la ţintirim; aşezarea pe catafalc între flori şi glastre mari cu plante; slujba grăbită din paraclis, unde numai două-trei cunoscute grăbiseră a veni; câteva clipe ce urmară, când îşi auzi ecoul plânsului ei, scurt întrerupt în tăcerea plină de simţimântul deşertăciunii fără margini.

Intraţi acasă, făcu deodată cu voce:

«Aşa într'o Marţi a fost».

In umbra cuprinsă şi de tristeţea mohorîtă ce purtaseră cu dânşii, parcă însăşi moarta ar fi vorbit, atât era de asemuitor glasul. Mai presus de orice Tana îi lăsase timbrul acela rar, neuitat, aducând mult cu al notelor adânci de violină.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Intr'o Marți... urmă Pasia. Și tocmai după o săptămână ți-am scris noi, Dodă.

— Ci, mi s'au făcut mie semne de mai înainte, zise bătrâna; i-am văzut și visul, draga mea. Și când am luat cartea, au început să-mi tremure mâinile, și nu mai știeam... «A murit Tana, mi-am șoptit, fără să pricep. Și pe urmă am dat știre la biserică: «Să bată, am zis, clopotele, că n'are cine le bate pentru dânsa în loc străin...» Și-am întins chilimul în odaea bună și prietenile —ție-le Dumnezeu, toate au venit și ne-am așezat acolo și am jelit-o îndelung și la rând, cum era de jelit Tana mea...

Glasul Dodei se învăluise de lacrămi. Mihu a lui Șodi cercase de mai multe ori a schimba vorba; mișcat într'un târziu se ridică, îi sărută mâna, luându-și noapte-bună. Inainte de plecare, Pasia îi zise din prag:

«Acum că este și Doda să vii cât mai des, Mihu».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XV.

Şi Mihu după o zi-două merse iarăşi. Bătrâna erà încà sub înrâurirea vizitei la cimitir. Grăia încet despre Tana şi soru-sa Vicea, amesteca în mâhnirea ei lucruri fără osebită legătură din trecutul uneia şi alteia. Amândoi nepoţii şi nepoata 'şi-o aduceau bine aminte pe Doda-nouă — cum o numeau ei. Sunt în copilărie impresii, cari străbat viu ca nişte scăpărări conştiinţa în umbră, de nu mai pier nici când apoi. Astfel în mintea lor stăruise neşters chipul Vicei sosite din străini; mai ales când în amurgul acela îndepărtat intraseră cu mama lor în odae şi o găsiseră cu lacrămi în ochi lângă Mia. Atunci nu erau în stare să priceapă. Strigaseră doar cu o nevinovată mirare: «Doda-nouă plânge mamă!» Târziu îşi putuseră da sama; istoria ei le pă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trunse viaţă cu înfiorarea întâmplărilor de peste marginile obicinuite. Acum Doda revenea mereu asupra durerii ce avuse în faţa locuinţei Vicei la trecerea prin Sărună:

— Parcă n'a fost niciodată, aşa s'a dus, şi nici un semn dela dânsa n'a rămas acolo.

— Dar Gruiu, Dodă, ce s'a făcut Gruiu?

Bătrâna mişcă din cap şi închise puţin ochii: i-ar fi fost greu să vorbească; decât Mihu, care fuse un timp în Sărună şi se întâlnise cu Gruiu, spuse mai pe larg ce ştia.

Dincolo de întăriturile oraşului, pe drumul mărginit la stânga de numeroase cafenele în chioşcuri, se află hanu lui Patira. Cu poarta largă, deoparte tăraba unui meşter potcovar, de alta o tavernă-ospătărie şi de jur-împrejurul oborului mare se ridicau în două caturi lungi pridvoare cu odăi una lângă alta. Bună parte din săptămână, mai ales în prânzuri calde, hanul dormită sub tăcere, parcă s'ar fi găsit în te miri ce depărtări de ţară; numai cârduri de găini şi gâşte în preajma unui puţ, câte un drumeţ apăreà pe scara de lemn ce duceà din Obor în sus, iar când şi când ritmic se auzeà ciocănitul potcovarului. Incepând, însă, de Vineri la nămiezi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când prindeau a sosi caravanele, și până către Luni, toate încăperile sale se umpleau de un vuet necurmat: gemeau odăile, mulți tăbărau în curte de aprindeau focuri ca la iarmaroace, clocotea ospătăria de râsul, de larma lumii adunate. Printre chirigii deochebeai și tot felul de necunoscuți, cari se arătau o zi-două și nu se mai vedeau. Pe atunci răscoala ceea mereu așteptată izbucnise în părțile despre Custur și Mihu mergeà la han să afle veşti deacasă. Aci l'a găsit adesea și pe Gruiu — prins acum de urât, cu umerii aduși puțin, mustața cărunță. Odată, pe înoptate, cum dădù cu ochii de Mihu, îi întinse mâna:

«Ia şezi, nepoate, să luăm câte un pahar împreună, tu eşti ruda Vicei». Şi cu vocea obosită: «Când trăià Vicea, nepoate, altfel erà; acum vin şi eu... A fost la noi sânge şi pârjol, nepoate». Intr'acestea luarea-aminte a lui Mihu fu atrasă la o masă din colț: hangiul se alăturase de cineva care pirotea cu obrazul între palme şi, făcând semne, părù să-i fi zis în sgomotul dimprejur: «Ştii cine este: Gruiu, căpitanul Gruiu, de altădată». Străinul se frecă la ochi, stătù câteva clipe într'o mirare îndoelnică; apoi se ridică, își strânse de jos o zeghe neagră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi se apropiă, cumpănindu-şi trupul înalt.

«Gruiu!» făcù el.

Acesta îşi întoarse capul şi-l ţintì lung. Aveà ochi tulburi străinul, înroşiţi de colb, faţa înăsprită de hoinărie, mustăţile-i se pierdeau în barba sbârlită, bălană.

— Nu mă cunoşti, adăugì el, nu-ţi aminteşti de Nasta din trecut?

— Nasta, Nasta... repetă pe gânduri căpitanul. Şi fără altă vorbă se îmbrăţişară.

«Aista-i Mihu, ruda mea», lămurì Gruiu. Păzirà puţin tăcere. Zise apoi Nasta:

— Cine s'ar fi aşteptat! Şi cum să fi bănuit măcar, de nu-mi spuneà hangiul?

— Ei, după atâta vreme...

— Da, da, sunt mulţi ani. Ţi-aduci aminte, la Şubreţ ne-am despărţit.

— Şi ce-ai făcut de-atunci? întrebă Gruiu.

— M'am tras la mine acasă şi am răbdat. Şi mai târziu nişte oameni au venit şi mi-au spus de ce se pregăteà. M'am legat cu jurământ să-i ajut; după mine şi alţii, şi am lucrat aşa într'un ascuns, pânăce toate s'au dat la iveală şi a trebuit să ieşim în munţi. Mi-am sărutat copiii, nevasta s'a luat de gâtul meu cu vaiete. De trei ori am voit să mă întorc; dar când m'am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văzut sus, când am răsuflat iar vântul din pădure, când m'a pătruns mirosul ierbii de puşcă n'am mai ştiut de nimic — o vară întreagă... am lovit şi m'au lovit, două semne de gloanțe le port încă în piciorul stâng.

Vorbea cam răguşit, cu priviri lăturalnice, de necontenită ferire. Viscolirea nopții din afară grămădise lume numeroasă în ospătărie. Fumul de țigări se ridică în largi nori; înăbuşea sgomotul ca şi ceața, învăluea luminile roşiatice, le aruncă într'o depărtare.

«Ci lucrurile n'au mers cum socoteam», urmă Nasta. «Ne-au izbit rău din toate părțile şi cu sosirea toamnei prin codri, ne-am dus care încotro...»

— Dintre tovarăşii noştri vechi ai avut pe cineva?

— Pe Nuşi a lui Bratu, pe Dunda, ucişi amândoi.

Şi încet străinul, dinaintea lui Mihu care ascultă într'o muțenie înfiorată, începù a spune şi de alții — un şir întreg de nume:

«Pe aceştia îi cunoşteam; dar, cum ne luară scurt din urmă şi furăm împrăştiați, câți n'or fi căzut prin văi şi colnici uitate! Am aflat, că satul nostru a fost ars. Soția şi copiii nu ştiu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trăiesc, au murit?! Dumnezeu să le aibă de grijă.»

— Da pe tine ce te aduse aci?

— Pe mine? Mai întrebi, Gruiu? Un cleşte mă strânge la inimă, nu-mi pot găsi astâmpăr... Tu ştii, Gruiu; să nu-ţi pui odată capul în traistă, să nu apuci drumul ăsta, l'ai apucat — s'a dus, nu te mai dai înapoi; am venit să adun o ceată pentru la vară. Şi mi-am zis, cum te-am văzut, mi-a dat în gând, de-ar fi să mergi cu noi...

— Eu? făcu Gruiu cu un surâs de amărăciune. Uită-te la mine! Mai sunt eu vrednic de asta? Anii şi pierderea Vicei m'au doborât mult, fărtate.

— Aşà este, Gruiu n'o fi acelaşi, vârsta nu cruţă pe nimeni; ci numele său, isprăvile din trecut n'au fost uitate. Dintre tufişuri, unde poposeam noaptea, deseori am auzit pe cîrîngii cântând:

Pe unde va fi Gruiu, acel voinic de frunte,
Şi nu se vede-acuma, trecând din munte 'n munte?!...

Gândeşte-te ce are să fie, când va merge vestea, că s'a întors Gruiu, că Gruiu bate iarăşi codrii!

Căpitanul îşi lăsă capul pe o mână, fără a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răspunde o vreme. In aceste clipe se vedeà slobod în răsărirea soarelui ce înecà desișurile, în trecerea pripită cu întreaga ceată pe căi de munte, trăgând după dânșii crengi spre a nu li se cunoaște urma, ori în popasurile de noapte, ușurat de arme și lungit puțin lângă foc; auzeà vântul bătând cu răsunete prin cetini.

Se ridică deodată în picioare, luă paharul, ciocni la rând cu Mihu și cu Nasta și zise acestuia:

«Ai dreptate. Mie ce-mi rămâne aici? Pe Vicea am avut și am pus-o în pământ; nimic nu mă ține acuma...»

«La primăvară se făcuse nevăzut Nasta, și nici Gruiu nu se mai arătase la han», astfel își sfârși Mihu istorisirea.

«A plecat», întări bătrâna. «Mi-au spus și mie atunci, și nu-mi veneà să cred. Vedeți, dragii mei, a stat el cât a stat și, când n'a mai avut pe Vicea, s'a întors la viața de demult...»

Rămase deodată pe gânduri. O vorbă ce ar fi socotit-o cu desăvârșire uitată i se ridică acum în gând încărcată de un înțeles negru:

«Codrii se răsbună», așà mi-a spus odată Taşa. Și aveà dreptate. La cea dintâi încăe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rare el căzù sub crengi. Cică tovarăşii, spre a nu fi recunoscut, îi luară capul; însă, cum s'a întâmplat şi unde, nu s'a putut afiá, că s'au prăpădit ei până la unul».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XVI

Mihu, fără sfiala de mai înainte, începu a merge acum deseori pe la Beca. Chiar din început bătrâna simţise o apropiere faţă de acest tânăr cu sufletul prietenos, care ceasuri întregi îi ţinea tovărăşie, întrebând-o ba de una, ba de alta. Salonul, unde stau aşa, se întindea printr'un fel de pridvor spre o stradă cu prăvălii. De ac câte un sgomot, huruituri grele, vuete mai puternice ori mai slăbite, ajungeau — singurul semnal al oraşului vast; încolo tot năuntrul cuprinsului îmbrăca ceva din hodina căminului părăsit. Sub cadrul Tanei un pian amuţit de la moartea ei, răspunând totuşi de creşterea osebită ce avuse Pasia. Pe duşumele şi pe un mindir lung erau întinse chilimuri cu şiruri-şiruri de păsări în feluite culori; le recunoştea Doda pe aceste păsări,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eşiseră din măestria mâinilor ei de mult, în tinerețe. Două vase de faianță, în care spumegase odată vinul roşu de sărbători, împodobeau poliţa. Pe zid un ornic de nuc în forma unei cutii, cu greutăţi atârnând pe lanţuri: ani mulţi bătuse trecerea vremii fugare; bătea şi azi cu sunetul aceea hârâitor al vechilor ornice.

Intre toate astea se păreau ca din vis bătrânii; aproape să uite unde se află, şi uneori se purta cașicum ar fi fost în târgul ei de munte.

«Iacă», povestia Pasia când venea Mihu, «Doda îese dimineaţa la fereastră şi dă frumos bună, ziua la toţi vecinii din prăvălii. încă alaltăeri unul era legat la cap, şi Doda începu: «Ce-i, măre, ce-ai păţit?...» I-am spus eu: «Taci, Dodă, aici nu se face asta». Ci dânsa: «Oameni suntem, ata mea, poate ştim să-l ajutăm...»

Şi râdea cu haz Pasia, pe când bunica tăcea deoparte, cu un zâmbet pe buze, mulţumită de voea-bună ce-i pricinuia. Iar în ochii ei se aduna atâta iubire fără margini pentru Pasia! Urmărind-o cu privirile, în felul de a păşi, în mlădierea corpului, în cuminţenia obrazului, în tot îi amintea pe Tana:

«Leită mă-sa», făcu odată, rămasă cu Mihu în salon, «numai cât şi aşa serioasă de pe acum...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1938

Mai veselă era Tana la vârsta ei; doar pe urmă, după necazurile avute, s'a schimbat...» Și Mia arătă spre portret: «Cum o vezi... A murit cu grija în suflet. N'a fost s'o vadă măritată. Frații, oricât... sunt bărbați și cu treburile lor, n'au timp de asta...»

Stătu puțin. Un imbold puternic spre destăinuire o cuprinse:

«De aceea am gândit să fac drumul până aci. Mi-am zis: «Fata-i singură, n'are cui spune o vorbă, mă duc eu să văd ceeste.. Ascultă, Mihu, tu știi mai bine: ce flăcăi avem pe-aici? Aș vrea de la noi, că altfel este, îi cunoaștem, le cunoaștem și familia».

Mihu prinse a înșira nume de tineri din mai multe orașe și după fiecare Doda sta puțin să cugete.

«Dar de Ghiușu a lui Tănu, ce crezi, Mihu? Ce se zice de Ghiușu?...»

In acest timp intră pe ușă nepotul mai mic, Sili. Desigur auzise pe bătrână, fiindcă se opri și zise încet, roșindu-se:

— Ei, și tu, Dodă, par'că n'ai altceva de grăit...

— Ce alta, fiule, că trebue să ne îngrijim.. Și Mihu e de-ai casei, nu e străin...»

Vorbele astea cât și tăcerea cu înțeles, încurca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tă, ce urmasecâteva clipe, îl urmăriră zile întregi pe Mihu. Multe lucruri i se lămureau mai bine acuma. Fraţii Beca erau oameni posaci; cui nu i-ar fi cunoscut de aproape, ar fi apărut chiar ciudaţi. Amândoi oacheşi, înalţi, cu mustăţile mari, negre, caşicum ar fi fost gemeni, rar vorbeau. In liniştea lor neguroasă, nu se frământau ceva gânduri rele, ci temerile unui proces. Li se părea că orice mişcare a lor ar fi fost pândită şi un cuvânt, oricât de nevinovat, spus în pripă, ar fi putut înrâuri mersul procesului. Tot întrerupt şi amânat, ţinea el de mult timp, încât ajunseseră a cunoaşte în amănunţime rânduelile curţii. Deseori îi întâlnea Mihu în drumu-le spre tribunal, când pe Giogea, când pe Sili: îi vedea strecurându-se pe marginea trotuarului, ferindu-se de lume, cu umărul stâng lăsat puţin, o mână în buzunar şi în alta cu suluri de hârtie. Serile câte odată intrau de urât într'o cafenea retrasă din apropiere; aci se mai luau de vorbă cu vreun prieten, căruia numai după lungă vreme de cunoştinţă s'ar fi încumetat a spune de istoria procesului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XVII

Nachi a lui Beca ducea negoţ întins de tutunuri în tovărăşia unuia Chirána. Aveau magazine în diferite oraşe mari. Ducându-se la unul din ele, în Odesa, Beca îşi găsi moartea pe neaşteptate. Ortacul său puse mâna pe registre şi pe bună parte din avutul întreprinderii, încât sărmana Tană avu o îndoită izbire când îi veni ştirea. Porni degrabă în străini, şi, dacă ajunse, Chiràna îi eşi la gară întru întâmpinare. Cu urări de bun-sosit, cu vorbe dulci, nu-i lăsă răgaz să tragă în altă parte, ci o luă într'o brişcă spre casa lui de ţară. Eşind în afara oraşului, Chiràna începu a-i da lămuriri asupra locurilor pe unde treceau. Cuvintele sale păreau Tanei grăite dintr'o depărtare, caşi sunetul neschimbăcios al roţilor pe drumul prăfuit: dinaintea ochilor ei,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tulburi de osteneală. priveliştile fugeau nebăgate în seamă. In pragul porţii fu primită de soţia lui Chirâna şi dusă în'trun iatac înadins pregătit. După câteva ore de repaos, din pridvorul cu stâlpi de piatră Chirâna îi arată largul moşiei sale de jur-împrejur cât bătea ochiul într'o frumuseţe mărită şi.prin lăsatul înserării. Se întinse apoi în cinstea Tanei o masă domnească, unde au luat parte toţi ai casei. Tana se simţea foarte încurcată; când şi când sf.ala îi stinghera mişcările şi-i oprea cuvintele în gură. Se gândea, că nu de plăcere venise până aci; iar de greaua împrejurare ce o împinse pe atâta drum lung nici că fuse încă pomenire. Intr'un timp soţia lui Chirâna, pricepându-i starea, închină un pahar, şi cu stăpânirea cuvenită unui asemenea prilej zise:

«Acum să trăeşti domniata, Tană, să-ţi trăeasca băeţii, ei au să ţie deschisă casa lui Beca!».

Pe urmă luă iarăşi altă vorbă. Ochii clipeau des şi cu asprime pe obrazul ei larg, care cum se întorcea spre Tana, se umplea de un surâs — acelaşi surâs, aducând mai mult a rânjet, ce-i avea şi Chirâna; poate prin deprindere şi-l însuşise unul de la altul.

Târziu către miezul nopţii Chirâna se ridică

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și o pofti pe un lung coridor într'o cămară din fund. Cum păși áci, Tana fu cuprinsă de temeri. Într'un colț ardea candela înaintea icoanelor; două lumânări pe masă aruncau luciri tremurătoare în cuprinsul misterios cu o grămadă de registre, cu vechi cadre spălăcite în pereți, cu perdele de catifea ce atârnau în falduri până jos.

«Șezi, Tană», zise Chirâna, întinzându-i un scaun lângă masă. Apoi începu: «Imi pare bine... da, îmi pare foarte bine că ai venit; altfel este când stăm așa și ne putem înțelege prin graiu viu. Dar aș vrea înainte de toate să știu: Cum îți merg băeții? I-ai la școală, nu?»

Tana dădu din cap:

— Sunt în Halchi, iar Pasia la un pension de călugărițe în Pole.

— Foarte bine, să stea acolo până isprăvesc; pe urmă nu i-om lăsa, le-om avea noi de grijă... Că ani de zile cu repozatul — am fost ca niște frați.

Se opri puțin. Dădu o expresie potrivită obrazului său cu barbă și mustăți cărunte: «Știi cum a murit... dintr'odată, pe urma lui toate au rămas într'o neordine... Și treburile n'au mers de loc bine dintr'un timp; am închis două prăvălii, și aproape tot capitalul adus de repozatul s'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prăpădit». Urca şi scădea vocea, însoţindu-şi cuvintele cu mişcări ceremonioase din cap şi din mâini: «Iacă, iacă vezi şi domniata...» Şi vorbea mereu. Resfoia registre, le punea dinaintea Tanei, care n'ar fi putut pricepe nimic din mulţimea cifrelor negre».

«Ce gând are», se întreba dânsa, unde vrea să ajungă?»

La urmă cu ochii întorşi câtva spre candelă, parcă ar fi luat drept mărturie sfinţii de pe icoane, zise Chirâna:

«Totuşi, după atâta tovărăşie cu repozatul nu pot să-i las aşa familia; de aceea m'am gândit pentru binele tău şi al băeţilor...» Scoase din buzunare o pungă şi o hârtie gata scrisă, şi-i întinse un condeiu: «Numai cât îţi pui iscălitura... şi banii sunt aci».

Tana ceti. In schimbul unei sume se lega de a nu mai cere nimic şi orice neînţelegere dintre dânşii se încheia pe totdeauna. Ea stătu puţin; sângele i se urcă aprins în obraji şi, aruncând deoparte condeiul:

«Nu, eu nu-mi nenorocesc copiii...»

Imprejurările ce duseră la proces nu le cunoşteau nici ei în chip lămurit, se pierdeau într'un mister, întărit şi prin moartea Tanei; dar în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tot simțeau pe Chirâna bântuind ca un duh rău. Cu îngrozire spuneau de uneltirile sale negre, de mrejele întinse. Ascultându-i, bunica clătina din cap: „Nu-i este teamă de Dumnezeu, că are și el copii...» Alteori, cuprinsă de neliniște întreba:

— Să zicem, că izbândiți, dragii mei... el s'a lăsat de treburi, și dacă și-o fi trecut starea pe numele nevestei....

— De asta am avut noi grijă, Dodă.

Și dinainte-le se năzărea moșia, cum le o descrisese mama lor cu întinderea bogată de lanuri, de pășuni, de pomi, și la o parte un iaz mare sticlind în lumina serii.

«Ci unde a stat el» grăea deodată Giogea, ca și cum ar fi răspuns gândurilor sale, «unde a stat el, noi nu putem sta, mai bine vindem moșia».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XVIII

Că Pasia fusese crescută în școli, se cunoștea după cumpănirea vorbei, grația mișcărilor și felul de a se purta — în rochii mai mult simple, de culoare închisă. Dar în sufletul ei rămăsese fata de la munte, cu simțul sănătos de căsnicie, păstrând anume lucruri pentru sine și, sub un văl de reculegere sfioasă. Moartea Tanei și încurcăturile procesului o întăriseră mai vârtos în tăcerea ei retrasă, prin care totuși nu era chip de a nu se vădi pornirile, dorințele vârstei: o strălucire neașteptată a ochilor negri, mari deschiși, întinderea brațelor însoțită de un suspin, apăsarea pieptului ce creștea cald. Și după aceste clipe două linii ușoare de încrețituri se iveau, pronunțându-se parcă mai mult, deasupra colțurilor gurii.

«Nu e mică Pasia», spunea lui Mihu, Doda.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

«Și dacă fetelor nu le vine la timp norocul, tinerețea trece, dragul meu. De-ar fi rămas acasă... Ci acuma cu averea și creșterea ei nu poate lua pe ori care, îi trebue un om de potriva ei».

Intr'o zi iarăși, după nămiezi, stând ei inde ei, zise cu gândul tot la fată:

«Ce-i lipsește? Frumoasă, și vrednică, și eșită din școii, cu toate darurile. Apoi zestrea ei, lucrurile acele...».

Și Doda prinse a înșira ciorapii măiestrit împletiți, trâmbele de pânză ca mătasea de subțire și lucioasă, broboadele moi și alte scumpeturi câte zăceau prin lăzi, înecate într'un miros de iasomie.

«Toate i le-a gătit Tana, parcă era s'o pornească a doua zi cu nunta. Dar băeții buni, dragul meu, nu pică din cer, va să-i găsești... Pe cine cunoaște Pasia? Ia, de ani de zile stă aci cu frații, și nimeni nu le calcă pragul! Altfel este la noi; te mai duci la unul, îți vine altul — îi casă deschisă. Și când ajunge de sărbători, mai mare dragul să te uiți: ies fetele gătite, se prind în horă, de știe lumea toată cari-s vârstnice... Eh, fătul meu, din horă m'a ales și pe mine acela de care mi-am legat zilele».

Se opri din vorbă. Vedea în gând crângul înfrunzit, o fântână sub ramuri și pajiștea verde

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răsunând de cântece şi dansuri. Intre celelalte fete şi dânsa, ameţită, aproape beată, de joc şi mai ales de nişte ochi ce-i simte necontenit asupra-i şi o ard în privirea lor. Pentru câteva clipe tinereţea se întorcea, adia ca primăvara, şi toate se prefăceau sub fiorul ei: huetul oraşului se prelungea ca într'o bătae de tâmpăni, cum le auzise atunci în ziua fericirii; lucrurile scânteiau sub risipa de lumini ce fărâma soarele; până şi păsările de pe chilim, ţesute în multe culori, se însufleţeau oarecum şi sburau în jur împreună cu amintirile ei..

In această colindare prin trecut Mia lui Cota din mai întâlnea tot felul de oameni, de întâmplări vechi, despre care începea să povestească. Atunci se aşezau lângă dânsa Mihu, Giogea şi Sili, şi Pasia cu bărbia răzimată în palmă. Şi aşa, grăind încet, evocând lumea de altă dată, o găsea pe Doda amurgul cu tărăgăniri pline de păreri de rău. In prada lor rămâneau cu toţii o vreme pe întuneric. Lămpile dughenilor de peste drum, bătând prin perdelele de horbotă, zugrăveau în peretele din salon privelişti întregi de vrajă: arabescuri şi rotocoale în dese frunzişuri, cuiburi mute, alei ce nu duceau nicăieri, chioşcuri miçi de umbră — o închipuire de lucruri, caşi toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câte năşteau sub razele amintirii lor. In tăcere mai profund auzeau ceasornicul. Şi Doda spunea de trecut. Mergea cu mult înapoi, străbun de străbun,legând anii, căutând să descurce întregul fir al neamului. Ce de oameni! Risipiţi, vânturaţi de soarte, pe tot locul. Mulţi pieriseră, fără să li se ştie de urmă; alţii zăceau morţi prin străini: aci Tana şi soţul ei în Odesa, şi'n Sărună Vicea..

«Să măritäm pe Pasia», făcu Doda într'un rând, «şi pe urmă, dupăce isprăviţi procesul, să vă întoarceţi acasă, feţii mei! Să luaţi pe Tana, că-i aduceţi oasele, să doarmă lângă mine în cimitirul de la noi...»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XIX

Aşa treceau zilele. Şi cu apropierea toamnei Mia lui Cotadin începuse a slăbi, pierduse rumeneala din obraji. Urâtul înstrăinării o cuprinse de la un timp. Ea, care fusese deprinsă mai toată viaţa să-şi caute de gospodărie, să nu amorţească locului, să meargă ba la o prietenă, ba la o rudă, acum se aşeza într'un colţ la fereastră şi ore lungi se uita cu gândurile duse. Afară, prin lumina sură foi veştede rătăceau. Aerul pătruns de fiori se mohora şi de numeroase convoiuri: care de morţi, acoperite cu flori, treceau înainte în cernirea lor domoală. Şi după ce se pierdeau vederii, Doda le urmărea cu mintea sus între copaci, unde zăcea şi Tana ei.

«Doamne, fata mea!» grăea încet, «cum mor aci oamenii, în fiecare zi... Unde la noi să moară aşa — la două, la trei luni câte unul...»

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cerca să-i lămurească Pasia, că acesta era un oraș mare, că ei locuiau tocmai în drumul spre cimitir; dar bătrâna strângea din umeri nedumerită, și cu spaimă: «Să nu mor aci, draga mea; căutați de mă trimiteți mai degrabă!»

Pasia o lua de gât, își lipea fața de pieptul ei în care simțea toată căldura unei mame, zicând în glumă, alintată:

— Vezi, cum ești, Dodă! Te-ai săturat de noi, acuma vrei să pleci...

— Apoi, draga mea, cât să mai stau? M'a vrednicit Dumnezeu, de-am ajuns până la voi și v'am găsit bine... De plecat tot am să plec, la ce să mai întârziu, draga mea, că vremea trece și acasă mă așteaptă.

Doda se gândea la toamna înaintată din satul ei. Instrăinații, întorși acolo pe lunile de vară, acum plecaseră, în vuetul de tălăngi și behăituri grele se lăsaseră și turmele din vale; prin ceața rărită când și când se zăreau ninse crestele munților. Curând aveau să pornească troenile, drumurile să rămână închise mult timp, satul stingher; și trebuea pus iernatic, atâtea pregătiri de făcut...

Decât o mai îndemna și alt ceva pe Doda la ducă. Dintre flăcăi se oprise cu tot dinadinsul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

asupra lui Temu. Aflase de el mai întâi din scrisorile Tanei. Şi într'o zi, oarecum în treacăt, de fapt însă după multe chibzuiri, strecură vorba Pasiei:

— Ce-ai zice de Ghiuşu, a lui Temu, scumpa mea? L'ai cunoscut vre-odată?

— Da, l'am cunoscut, Dodă... A fost aci în trecere spre Paris.

Tânărul va fi deşteptat într'însa o plăcută amintire; că un zâmbet se întinse pe obrazu-i şi, dusă pe gânduri, clipi uşor din ochi, ca la strălucirea unor vedenii dulci în depărtare.

Asta fu deajuns pentru bătrâna. Înţelese că l'ar fi luând bucuroasă Pasia. Şi de ce nu? El era foarte detreabă. Eşise de curând doctor; se chiamă avea o meserie, şi meseria — brăţară de aur la mâna omului. Iar dacă se câştiga procesul, atunci pe lângă zestre îi aducea Pasia şi altă avere. Părinţii băiatului se aflau în Pole. Îi cunoştea Doda. Avea să treacă pe la dânşii să le deschidă vorba şi cine ştie... se gândea, ba era convinsă, că ar fi fost mulţumiţi de-o încuscrire.

Plecarea fu hotărâtă pe o Joi după amiazi. Maseră cu toţii la gară. Mihu trebuea să însoească o parte din drum pe Doda. Şi clipele acelea de aşteptare înaintea şirului de vagoane îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rămaseră lui neuitate. Impresii de lucruri obicinuite creşteau, se îmbinau mult timp pe urmă într'o amintire de tristeță fără nume: vuetul năbuşit dimprejur, în care atâtea zvonuri se cufundau, oamenii grăbiți, nişte vârtejuri de grindină răpăind în trecere pe coperişul de sticlă, toamna zvârlind suflări reci pe uşi... Şi bătrâna tremura. Pasia îi strânse de mai multe ori un şal negru ce purta în jurul gâtului, o netezi pe obraji şi începu să-i spună:

— Iacă, Dodă, să n'ai nici-o grijă! Te duce Mihu până 'n Pole — numai câteva ceasuri cu trenul, apoi o zi şi o noapte pe apă... Şi acolo ți-or eşi alții să te aştepte.

— Am venit eu, făcu bătrâna, când nu ştiam încă nimica... Am să ajung oricum, şi 'n Pole mă opresc, mă duc şi la Temu, şi nu plec până nu isprăvesc în bine.

Ii luă capul între mâini şi cu vocea înceată, plânsă, plină de nesfârşită iubire: «Iar tu să-l iei, scumpa mea, ai să faci şi voia Tanei..»

Sunase atunci de pornire. Grabnic se îmbrățişară. Doda şovăi, pierdută, şi o clipă îi văzură ca într'un adânc nelămurit obrazul cu două şiruri de lacrămi după geamul aburit al vagonului. Şi dupăce trenul pieri şi se auzi şuerând undeva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în depărtare, Pasia cu fraţii tot mai stau neclintiţi. Un gând îi apăsa cu durere, cu desnădejdea luĭ fără margini: se ducea Doda şi altă întâlnire pe această lume între dânşii poate nu era să fie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XX

Procesul mergea bine. Chirâna obținuse în mai multe rânduri amânarea, lăsându-se doar în voea timpului să-i aducă vre-o schimbare, vre-o întorsătură neașteptată, prielnică intereselor sale. Când pierdu și această speranță, trimise oameni la Beca să ajungă la o împăcare; dar ei nici că voiră să audă de așa ceva: «Nu, nu», răspunseră. «Am răbdat noi atâta, mai răbdăm. Și cum va hotărâ curtea...» Erau aproape siguri de reușită.

In scurtă vreme se întoarse și Mihu din Pole. Aduse cu el știri și o scrisoare, pe care avu grija s'o dea Pasiei în mână. In simple cuvinte, pline de căldură, Doda povestea într'însa călătoria, primirea deosebită ce-i se făcuse de către părinții lui Temu, plăcerea nespusă de a fi gă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sit şi la dânşii aceleaşi gânduri bune şi cum în totul căzuseră la înţelegere; şi mai adăuga ceva — câteva rânduri, peste cari Pasia trecuse repede, încurcată, fără să le citească cu glas. Fraţii o priviră bănuitori. Vorbi deodată Giogea:

— Mihu spune, că Ghiuşu a lui Temu are să vină aci....

— Da, da.... asta 'mi scrie şi Doda.

Intoarse ochii la pământ, înroşită, pe când scrişoarea fâşâi scurt între degete.

Câteva zile apoi atât fraţii cât şi Mihu băgară de seamă o schimbare la Pasia. Se apuca de un lucru şi trecea la altul, fără să aibă răbdarea de a mântui. Ea, care nu se aşezase de mult la pianul de sub cadrul Tanci, acum îl deschise şi începu o veche arie ce-i plăcea odată; fie, însă, că mâinile ei se mişcau pe clape anevoe, pierzându-şi din deprindere, fie că era prea înduioşător cântecul, se opri cu ochii scăldaţi în lacrămi al căror înţeles nu l'ar fi putut spune. In aşteptare umbla de ici-colo, caşicum ar fi fost străină lucrurilor dimprejur; se adâncea într'o lume aparte, alcătuită numai din visuri şi speranţe printre cari întrezărea mereu pe Ghiuşu: bine făcut, în priviri şi în trăsăturile obrazului prelung, puţin palid, arătând multă bunătate, şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vorba lui scurtă, cumpănită. Printre altele, în legătură cu el, își amintea de o seară în Pole — colo, în grădina școalei, ținând o scrisoare în mână... Pentru întâia oară îi scria mă-sa în șiruri vagi, ca de o mare taină, fără să pomenească numele, de cineva care era s'o iubească și să împărtășească pe totdeauna viața cu dânsa. Și după cetire, în ce lungă visare căzuse asupra acelui cineva! N'avea cum să-l știe... Mai târziu, pe când trăea încă mă-sa, îl văzu: veni în drumu-i spre Paris și se duse. Și ani trecură — ani de griji și de tristeță, în cari nici că spuse cuiva de dânsul... numai bunicii, când deschise vorba. Și simțimintele ei, multă vreme năbușite, zbucneau pe atât mai vârtos, îi cuprindeau toată ființa în ardoarea lor copleșitoare de parcă nu era aceiași Pasie de mai înainte:

«Vine acum», șoptea în sine-și, nu în trecere, înadins pentru mine...»

Într'o după prânz auzi pe scara de piatră pașii lui Ghiușu, care sosise în acea zi. Sunetul clopotului îi dădu un tremur de nerăbdătoare fericire. Crezu că nu se va putea stăpâni, atât îi zvâcnea inima de tare; însă deodată, cum se înfățișă dinainte-i păru ciudat de liniștită.—Îi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întinse mâna, și ochii lor se întâlniră o privire de o clipă în care totuși simțiră adânc în sufletele lor puterea, taina soartei ce-i apropia unul de altul. Stătură câtva în tăcere amândoi, neștiind cum să înceapă. Pasia întrebă cu ochii într'o parte:

— Ai sosit azi dimineață?

— Da, cu trenul de opt.

— Și cum a fost pe mare?

— Bună vreme; ci, de-am fi avut și furtună... sunt obicinuit eu, am făcut de atâtea ori drumul pe apă.

Vorbea oarecum pe gânduri, țintind cu vădită plăcere pe Pasia. Intr'o haină de satin moale, neagră, întâia dată de la moartea mă-sei pusese ea la gât și piept o podoabă de horbotă în culoarea ivoriului ce da o arătare mai veselă chipului. Așa îmbrăcată, cu părul în ușoare unduiri strâns înapoi și care lasă șuvițe pe frunte, ochii strălucitori de mulțumire, i se părea foarte puțin schimbată de cum o cunoscuse cândva — deși fuse vreme la mijloc. Nici el nu era prea tânăr; atinsese o vârstă când după întâiele pasiuni pe atât mai trecătoare pe cât vin de vijelios, iubirea pătrunde întreaga făptură, se lasă domol ca o apă lină și adâncă, înlăuntrul căreia se res-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

frânge cerul cu toate minunăţiile din preajmă.

Înţelegând încotro se îndrepta cu gândul, zise Pasia:

— Ştii când ai fost aici.... Cât o fi de-atunci?

— Trei ani şi mai bine.

Tot el apoi: «Ţi-aduci aminte, ne-am plimbat împreună».

Pe dinaintea lor scăpără deodată vedenia unui parc pe înserate: aleea pierdută în zare, cu îndoitul şir de castani vechi; în fund soarele rumân printre fâşii lungi de nori, pe când alţi nori deasupra lui mişcau în largi grămezi, parte vineţi, parte auriţi. Mama Pasiei cu fraţii mergeau înainte, ei doi rămaseră un timp singuri; păşeau alături printre copaci, vorbindu-şi în vârtejul foilor ce foşneau galbene împrejur... .

—Ciudat, făcu Ghiuşu. Adesea mi-a venit în minte, eu n'am uitat plimbarea aceea».

— Nici eu, adause Pasia.

Vibra într'înşii o nespusă bucurie de a nu fi rămas nepăsători unul altuia. Departe fiind, despărţiţi ani de zile, în orele triste de retragere, gândurile lor s'au pornit în sbor, căutându-se, ca nişte păsări ce se doresc şi se chiamă pierdute în largul fără capăt.

«Am vroit ca să-ţi trimit cuvânt», zise Ghiuşu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dar, mi-a fost oarecum.... Pe urmă am aflat de acasă despre tine, că Tana, Dumnezeu s'o ierte, a scris la noi».

Pasia clătină uşor din cap:

«Da, da, mama te avea în gând totdeauna mie nu-mi spuse, dar ştiu că scrisese Dodei, puţin timp înainte de a închide ochii».

Pomenirea moartei punea în vorba lor ca o sfinţenie de peste hotarele vieţii. In odaea unde întunerecul se lăsa treptat, înecând sfiala dintre dânşii, prinseră a-şi grăi cu voci mişcate, a-şi destăinui multe din viaţa lor. Fiece cuvânt eşea tot mai plin mai încărcat de farmecul apropierii; îşi simţeau sufletele prins de tremurul aceloraş dorinţi. La urmă se ridică el cu părere de rău să plece. De trei ori se opri, cu mâna Pasiei rece, moale, în mâinile lui. Pe lângă poartă, cu umbra înoptării îndesită şi de coridorul strâmt, zise şoptit:

«Noapte bună, Pasie!».

Capetele lor se alăturară de la sine. Ea simţ deodată focul răpitor de dulce al atingerii buzelor; şi în turburarea, în beţia celui dintâi sărut, auz ca într'un vis de nehărmurită fericire glasul iubitului, care -- doar pentru plăcerea de a-i rosti numele, iarăşi şi iarăşi repetă:

«Noapte bună, Pasie!».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In căderea celor dintâi fulgi de zăpadă patru trăsuri traseră într'o seară dela biserică la Beca. Fără să fi lăsat afară vre-un amănunt, fu totuși simplă cununia, după care o mică sindrofie de prieteni luă parte de jur-împrejurul unei mese în salon. Mirele și mireasa, așezați alături, păreau așa de potriviți! O prindea frumos pe Pasia vestmântul alb, învălurat. In bogăția părului cu reflexe de abanos strălucea beteala, și avea o lumină de nestăpânită fericire pe tot chipu-i, din care cele două mici încrețituri lângă colțurile gurii parcă dispăruseră. Vorbiră de una-alta, și de ceremonie, de cum se petrecură lucrurile la biserică: repede, măsurat, cu o rece pompă. Nu ca la dânșii în sat. Acolo nunta ținea cu săptămâna; și lume, și petrecere și jocuri....

Spre a nu-și uita obiceiul de-acasă, la ridicarea paharelor, una din oaspețe începu să cânte încet:

Mult departe mă dăduși,
Mama mea...

Dar stătu, rupând pe neașteptate cântecu Melodia lui tărăgănat-melancolică, și mai ales chemarea din refren, aduseră-nori de tristeță. Prin tăcerea grea ce apăsă câteva clipe, simțiră o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

adâncă părere de rău pentru mama, căreia nu i-a fost dat să vadă cu ochii acest prilej osebit ce-l dorise aşa de mult. Gândurile apoi îi se duseră la bunica din depărtare.

«Biata Dodă», făcu Pasia, «cât s'o fi veselit! Să închinăm un pahar pentru Doda...»

Şi amintindu-şi de o scrisoare primită, întrebă:

— La tine-i cartea, Sili?

— Da, e aici.

O scoase din buzunar şi ceti cu voce rândurile din urmă ale Dodei:

«Să trăeşti, scumpă, şi să-ţi dea Cel-de-sus «toate bunătăţile! Acuma, când te ştiu nevasta «lui Ghiuşu, pot să închid ochii liniştită. Şi de «unde se află acolo sus, bucura-se-va şi Tana, «că-i s'a împlinit dorinţa».

Induioşaţi cu toţii, priviră la portret, care atunci păru că se mişcă însufleţit: umbra moartei coboră, trecu domol şi se opri la spatele căsătoriţilor, cu mâinile întinse în chip de binecuvântare asupra lor.

Bibl. Univ. Cluj
17- 1921.